

Eugen Kumičič

Saveznice

I

Doktor Rubinić nikada nije hodao odmjerenim korakom, dostojanstveno, kano svi njegovi »potčinjeni«. Sitan i živahan, čas zabrinut, čas veseo, sa svakim ljubezan kano kakav talijanski operni impresario, uvijek je hrlio, pa su stoga svi oni koji ga nisu poznali bili uvjereni da je to neki krojač. Bio je u najljepšim godinama, ali već prosijede kose. Kadšto bi stao u naglom hodu posred ulice, podigao glavu, nešto pomislio, poposukao prosijedi brk, pa bi opet brzao. Brade nije imao. Jednog dana, koncem siječnja, uleti doktor Rubinić u svoj ured, baci neke spise na stol, skine s nosa »cviker« pa, obuhvativ rukama glavu, ušeta se svojom lijepom »uredovnom« sobom. Taj dan, idući od kuće u ured, svakomu se je znancu tužio na ulici naglim kretom ruku da ga boli glava. Kad netko pokuca na vrata, Rubinić srdito viknu:

— Tko je?

— Illustrissime, molim, evo jedno pismo — javi podvornik, stupivši ponizno u sobu.

— Daj mira! Glava me boli! — otrese se Rubinić.

— Illustrissime...

— Što je?

— Valjda je illustrissimus opet cijelu noć čitao i pisao, — usudi se podvornik Jakov sućutnim glasom.

— Dragi Jakove, daj pismo. Idi! Idi! — kimnu mu Rubinić ljubezno, uzevši pismo.

Illustrissimus raspečati pismo pa pročita glasno: »Illustrissime, kumimo vas nebom i zemljom da napišete za danas uvodni članak. Urednik.«

Rubinić rastrga to pismo nekog opozicionalnog urednika, duboko uzdahnu u časovitoj razjarenosti, pa zovne podvornika i upita ga da li je već u uredu doktor Miško. Podvornik ispane iz sobe, a koji čas zatim uđe u nju mlad čovjek, oniska rasta, pune crne brade, te upita:

— Illustrissime, želite?

— Glava me boli. Servus, dragi Miško. Poludjet ću, strašno me boli. Miško dragi Miško, kakvi magarci! Čuj: još nemaju za danas uvodni članak! Infamno! — viknu Rubinić ljutito, a onda nastavi ljubezno, snizivši glas: — Sjedi dragi Miško; sjedi za moj stol. No što da pišemo? Oh, to su magarci!

— Illustrissime, ja čekam — reče Miško uzevši pero.

Rubinić stane posred sobe i pokrije desnicom oči. Nakon kratkog razmišljanja pogladi brk, pa uzdahne: — Što da pišemo? — I opet se zamisli gledajući kako padaju pahuljice snijega na staklo prozora.

— Illustrissime, već je deset sati. Napišimo članak u kojem ćemo temeljito dokazati da grof Albin nije popularan — predloži doktor Miško.

— O tome smo već pisali. Siromah Albin! Što ćeš: stara bluna! I jučer me je pitao da li je popularan.

— Albin je star, ali je jošte »feš«, uvijek elegantan, u svemu »korekt«.

— A ja, Miško? — upita Rubinić osovivši se posred sobe.

— Illustrissime, vi dobro znate da za vama uzdiše nekoliko stotina gospođa! — nakloni se Miško.

— Ti misliš? — nasmiješi se Rubinić nagnuv glavu nad desno rame, pa zažmiri.

Rubinić i njegov Miško često su se tako šalili. Miško bi mu kadšto govorio kako je šteta što nije glumac, a Rubinić bi na to: »Ne, ne, glumac: ja sam tenor, moje je grlo kano u slavuja. Čujte, Miško, čuj!« Rubinić bi tada tiho zapjevao kakvu ariju u svojem uredu. On je svakomu govorio kad »ti«, čas »vi«.

— Miško, piši! — protegne Rubinić ruku, digne oči uvis i u jedan se mah uozbilji. — Miško, izvrći ćemo ruglu moju zadnju zakonsku osnovu.

— Benissime! Izvrsna misao!

— Miško, vi dakle mislite da moja zakonska osnovu ništa ne vrijedi? — upita nekim smiješnim i ozbiljnim glasom Rubinić.

— Osnova je remek-djelo, ali oni tamo čekaju na uvodni članak.

— Magarci!

Rubinić, šećući sobom, počne govoriti Mišku u pero uvodni članak proti svojoj vlastitoj zakonskoj osnovi. Miško ga prekinu nekoliko puta: — Illustrissime, ne tako oštro, jer će nas zaplijeniti. — Rubinić je tvrdio da članak nije oštar, a on da je bio, uostalom, uvijek pravi demokrat, revolucionarac.

— Illustrissime, umirite se, snizite glas!

— U meni vrije krv, ja bih smrvio u ovaj čas sav svijet! Miško, ja sam strašan čovjek! Šta je Danton prama meni! Miško, vjeruj mi.

— Ali, illustrissime, ugušite svoje osjećaje.

— Osjećaje silne, strašne osjećaje demokrata! Ah, da ja imam nekoliko milijuna forinti. Miško, milijuna...

— Čekaju na članak...

— Čekaj da se umirim. Ja drhćem...

Rubinić je nekoliko časova naglo koracao sobom, kano glumac u najvećoj razjarenosti, pa se smirio u jedan hip, koliko bi dlanom o dlan, te nastavio svoje diktovanje, da dade oduška, kako je sam govorio, svojim »pravim i čistim« osjećajima. On bi često tvrdio da mu odlane, da mu se kamen svali sa srca kad napiše koji članak proti sebi, ili proti stranici, koje je bio članom »odličnim i uvaženim«.

Netko pokuca na vrata i prekine Rubinića u diktovanju uvodnoga članka za opozicionalni list. U sobu stupi mlad čovjek, jaka i čvrsta stasa, crvena lica, ukrašena gustom i kratkom bradom tamno-smeđe boje. Taj je čovjek bio u crnom odijelu, u potpunoj »paradi«.

— Servus, dragi doktore! — poviče mu Rubinić čim je stupio u sobu.

— Illustrissime, došao sam opet... — počne onaj u crnom odijelu stalnim glasom.

— Kako ste, dragi Nikoliću? — upita ga Rubinić ljubezno, položivši mu desnicu na rame. I Miško je ljubezno pozdravio toga Nikolića, podao mu desnicu, i gledao ga milo, baš kao i Rubinić, koji je brzo pripovjedio da ga boli glava, da ima mnogo posla, da upravo sada diktuje neko važno izvješće. I Miško je to isto govorio, veoma naglo, tako da doktor Nikolić nije nikako mogao do riječi.

— Dragi doktore, vi znate da ne zavisi o meni! Kad mu, znate, grofu Albinu, počnem govoriti o vama, on se odmah rasrdi jer da vaša prošlost!... Vi me razumijete! O, što se mene tiče, ja štujem svačije mnijenje, ja štujem svaku stranku. I ja sam bio mlad... Dragi

doktore, ja ću sve što mogu... da, vjerujte mi... vi me poznate, ali molim vas, zaklinjem vas, kano brata, prijatelja, molim vas da se okanite svojih načela, dakako samo prividno. Misliti i osjećati možete kako vam je drago. Zakopajte svoja načela u dubinu svoga srca, budite strpljivi: ovo »doba« ne može potrajati! — zaključi illustrissimus Rubinić tiho, ali svečanim i nešto drhtavim glasom. Kad bi on tako govorio, slušao bi svoj glas, a taj njegov glas uvijek bi ga ganuo, uzrujao. To je Rubiniću veoma godilo. Rado je slušao sama sebe, jer mu je bio glas u takvim časovima veoma zvučan, topao, pun neke ljubezne iskrenosti. On je izvrsno »glumio«, bez svakog napora, kano rođeni umjetnik. Miško mu se divio, te ga oponašao što je bolje mogao. On je svuda pronosio slavu svoga illustrissimusa, bio mu jc odan, bio je zaljubljen u njega, i uvijek je o njemu govorio.

U očima doktora Nikolića sijevao je bijes. Već su prošle tri godine što je položio odvjetnički ispit, što je predao molbu da otvori pisarnu bilo u kojem mu drago mjestu. Rubinić je tvrdio da je stari grof Albin tvrdoglav čovjek. Nikolić preporuča svoju »stvar« po pedeseti put, pa izađe iz sobe. Rubinić uzdahne zatim: »Jadno momče!« — pa nastavi diktovanje uvodnoga članka.

Doktor Martin Nikolić, odvjetnički perovođa, pođe ravno kući, u Ilicu. Stanovao je na prvom katu u velikoj kući. Čim je stupio u vežu, opazi na stubama gospojicu, vitku i oviosoku djevojku, koja je silazila. Sa stuba smiješile su mu se njezine velike i svijetle crne oči.

— Kamo ćeš, Darinka? — upita ju doktor Nikolić i stisne joj ruku.

— Vidjela sam s prozora kako se vraćaš kući, pa sam amo došla... Što su ti rekli? Jošte nije odlučeno? — počne djevojka snuždeno, čitajući sve na njegovu licu. Dok je tako govorila, dizala je lijepim prstima svoje desnice pahuljice snijega sa njegove guste brade. Darinka bijaše krasna djevojka, vitka u pasu, oblih bokova, koji se milovidno crtahu pod dugom zimskom crnom kabanicom, skrojenom na struk. Crni pusteni šešir lijepo je pristajao njenom licu, nježne bjeloće, zadahnutom samo oko jagodica slabim rumenilom. Nikolić ju milo gledaše jedan hip. — Ništa dakle? Još treba čekati? — uzdahne djevojka. Njezine jako nabujale grudi naglo se dizahu i padahu.

— Da, čekati, Darinko; ja se već neću nikomu klanjati — slegne ramenima doktor Nikolić.

U taj par uđe u vežu visoka gospođa, ogrnuta dugom kabanicom, opšivenom krznom. Ta »elegantna dama«, plavokosa, sva omučena bijelim praškom po licu, zaokupi pogledom doktora Nikolića tako da su joj se zasvijetlile velike smeđe oči nekim iznenađenjem pa, pristupivši k onoj gospojici, pozdravi ju nenaravnom, usiljenom otmjenošću:

— Gospojice, veoma mi je milo, jer mislim da se ne varam, mislim da ste vi gospojica Darinka Knežićeva, da, veoma mi je milo što sam se sastala...

— Ne varate se: ja sam Darinka...

— Oprostite što sam vas, kako bih rekla?... da, smela u razgovoru sa gospodinom — usiljava se gospođa da bude što »finijom«.

— Želite gospođu? — upita ju Darinka.

— S vama govoriti. Vi stanujete u ovoj kući?

— Jest, na drugom katu sa svojom tetkom — odgovori djevojka, poda Nikoliću ruku, pa se okrene prema stepenicama da povede gospođu u svoj stan.

Gospođa pogleda Nikolića i reče mu iznebuha da ga pozna, da ga često vidi u Ilici. Nikolić zirne nekako nepovjertljivo u njezino omučeno lice, te joj odgovori gotovo neuljudnim glasom da i on nju pozna.

— Jest, vi ste udova Pristićka. Da, poznam vas.

— Gospođice, ovdje je studeno — potuži se sada gospođa smeteno.

Darinka se makne, pa sve troje počne ulaziti stubama. Nikolić stisne na prvom katu Darinkinu desnicu, gospođi reče suhim glasom: »sluga«, pa uniđe u svoju sobu, koja bijaše na hodniku. Djevojka i gospođa popnu se na drugi kat ne izustivši ni riječi. Darinka pokuca tiho na vrata u mračnom hodniku.

— Tko je? — začu se iznutra oštar glas.

— Ja sam, draga teto. Otvori — viknu Darinka, pa tiho reče gospođi: — Moja se teta boji kad je sama u kući jer ima u gradu svakojakih ljudi.

Vrata se napokon otvore, lagano i oprezno.

— Jesi li ti, Darinka? — upita žena, već vremešna, crnomanjasta obla lica, podignuvši s pljosnata nosa naočale i rasklopivši malene sive oči.

— Ja sam draga teto, ne boj se. Evo ova gospođa, udova Pristićka, želi sa mnom govoriti.

— Tako, tako? molim gospođu, izvolite u sobu, izvolite, draga gospođo! — usitni Darinkina teta i pođe do stola što bijaše posred sobe, te umoli udovu Sofiju Pristićku da sjedne. Teta je tako naglo govorila da je gospođa nije mogla ni pozdraviti. Bilo je teti oko pedeset godina, pa joj je kosa posijedjela. Malena i debela, lagano je hodala, zibljući se na bokovima. U sobi bijaše studeno. Sav namještaj trošan.

Udova Sofija neprestano se obaziraše; njezine su oči htjele zaviriti u svaki kutić sobe. Pogledavši stari vuneni rubac, kojim je omotala Darinkina teta svoja pleća, reče vitka udova:

— Gospođice, došla sam k vama jer sam čula da znate veoma dobro francuski, ja bih...

— Moja je Darinka najbolja učiteljica u gradu — prekine teta gospođu.

— Čula sam da je tako, pa bih željela da me gospojica podučava francuski.

— Koliko sati na tjedan? — upita Darinka.

— Dosta dva sata, jer ja već mnogo godina učim taj jezik, dakako, počnem pa prestanem, znate, na mahove, ali već mnogo znam. I govoriti bih mogla da se ne stidim, — pohvali se Sofija pa upita Darinku: — A koliko za jedan sat?...

— Pedeset novčića, gospođo! — preteče teta Darinku.

— To nije mnogo. Dobro.

— Ne, nije mnogo, a moja će Darinka u kratko...

— Kad ćemo početi? — uleti gospođa teti u riječ.

— Sutra, ako hoćete — odgovori Darinka.

Kad se o svemu sporazumiše, upita udova Sofija Darinku:

— Gospojice, vi ste sami, mislim, s tetom, u ovom slanu?

— Nismo, gospođo. Kod nas je na stanu gospodin Milan Mirković — odvрати Darinka nehajno.

— Jest, gospodin Mirković — potvrdi teta, pa nastavi:

Mi imamo u ovom stanu tri sobe, u jednoj stanuje Mirković. To vam je dobar čovjek, samo šteta što još nema službe. Već je dugo da je svršio sve nauke, ali neće da napravi neki zadnji ispit, pak ne može ni k sudu ni k županiji. Otac mu je činovnik u Zemunu kod grunтовnice... ne, ne, lani je tamo bio, a sada je u Gospiću. Oh, koliko brige ta djeca! Na svu sreću, ja ih nemam. Ta kako bi ih bila odgojila? Muž mi bio trgovac; već je deset godina u grobu. Da, sva je sreća, jer malo bi si mogla pomoći sa ono par hiljada što mi je

muž ostavio. Ova moja Darinka, kći moje sestre, došla je k meni kad su joj umrli roditelji. Njezin je otac bio poduzetnik, trgovac, sve, a ništa nije ostavio svom djetetu.

Darinka je dva, tri puta pokrila rukom svoja rumena usta, dok je njezina teta, udova Suzana Banić, pripovijedala »odnošaje« svoje i drugih ljudi. Lijepa je djevojka zijevala i pogledavala na prozor kako gusto sniježi. Kad zazvoni podne, ustane Darinka i reče svojoj teti da ide za poslom u Gornji grad.

— Jadna Darinka! Nikad nema mira, uvijek te božje »lekcije«. Već se i sobarice uče francuski i glasovir! — uzdahne teta Suzana, koju su susjede zvale »Suzi«.

Udova Sofija, koja je za mlađih dana petnaest godina bila sobarica, uzbunila se malo na Suzanine riječi. Udova Sofija je tvrdila da joj je trideset godina, a to joj nitko nije mogao vjerovati, čim bi pogledao njezino ocvalo lice. Neke njezine vršnjakinje, kojima je bilo trideset i osam godina, nisu htjele nikada nikomu kazati istinu, koliko je naime godina njihovoj vršnjakinji udovi Sofiji.

Kad je Darinka izašla iz sobe, reče udova Sofija Suzani, plaho obazrevši se po sobi:

— Gospođo, ja sam se uistinu začudila kad sam dobila jučer vaše pismo.

— Tiho, tiho! Čekajte, da zatvorim vrata! — opomenu gospođa Suzana. Kad dobro zaključa, sjede opet k stolu pa nastavi tajinstveno: — Vi ste se dakle začudili? Da, da, Grof Albin Sternklasterhausenheim...

— Što hoćete reći? — uzbuni se udova Sofija i plaho se ogleda

— Ludo se je u vas zagledao. Da, ludo, — šanu Suzana i potrepta udovu po ramenu.

— Ja to nisam opazila. Zašto se nije ravno na mene obratio? — upita Sofija nepromišljeno, a oči joj sijevnu radosno.

— On vas valjda ne pozna, — odgovori Suzana brzo i nepromišljeno. Sofija se ugrize za donju usnicu i pocrveni više od ljutine negoli od šta drugo. Suzana se počne sada ispričavati da se je zlo izrazila, da Albin pozna Sofiju, da ju je vidio na šetnji, u kazalištu, da se je u nju zaljubio, ali da je opet ne pozna, on naime ne zna što je gospođa Sofija, kakve je čudi, kakvih nazora u društvu, o čemu da bi suvišno bilo gubiti riječi. Udova Sofija prizna da ju je krivo razumjela, pa sve uze govoriti o svojim vrlinama i krepostima, te dokazivati da nije ona kano što su mnoge druge, i sad poče nabrajati imena nekih gospođa. Suzana samo klimaše i neprestano uzdisaše, kano da potpuno shvaća ogorčenje Sofijino i sav njezin prezir za gospođe kojih je imena nabrajala.

— Treba živjeti! — zaključi napokon Suzi, uzdahnuvši duboko.

— Što je s grofom? — upita sada udova Sofija, prignuvši se malco da popravi nešto na svojoj haljini.

— On se želi s vama upoznati. Oh, veoma ljubezan gospodin! Kako ste sretni! Ja mislim pošteno, draga gospođo, lijepa gospođo, Da, vi ste još lijepi i mladi. Otkad je grof u Zagrebu, eto bit će dva mjeseca, on samo mene pita za savjet kad se radi o nekim delikatnim stvarima. Njegov tajnik, mladi Krapić, znate onaj elegantni gospodin plave brade, bio je jučer kod mene radi vas.

— Je li oženjen grof Sternklasterhausenheim? — upita udova Sofija.

— Udovac, draga gospođo. Vi znate da je grof iz Galicije. Tamo mu je umrla žena pred mnogo godina. Tako sam čula, a ne znam da li je istina. Grof je veoma dobar čovjek, pravi otac udovica, siročadi. Eto, sada se sjetih: gospodin grof dobro zna da je vaš pokojni muž bio činovnik...

— Činovnik? — začudi se udova Sofija.

— Da, činovnik.

— Moj je muž bio kavanar...

— Tako? Jeste li bili mnogo godina vjenčani?

— Mi nismo bili vjenčani.

— Tako, tako! — uzdahne Suzana, pa odmah nastavi: — Čujte: grof misli da ste vi činovnička udova, pa hoće da vam pomogne. Za sada, danas, dat će vam stopedeset forinti. On želi da vam taj novac što prije uručim. Gospođo, grof će vas iznenaditi svojim posjetom. Možda sutra, kad zanoći, — svrši Suzana tiho.

— Sutra? — smete se Sofija, a svijetle joj se oči zaiskre.

— Jest; on hoće da čuje vaše tegobe. Teško je na ovom svijetu činovničkoj udovi! Draga gospođo, treba živjeti!

— Tako je gospođo. Dakle sutra? On zna gdje stanujem? Čudnovato.

— Što bi bilo čudnovato? Ne budite smiješni, draga gospođo. Da, molim vas, ako trebate štogod, recite mi iskreno... — upre Suzana male sive oči u njezino lice.

— Ako što trebam?...

— Možda stopedeset forinti...

— Ako mi možete pomoći... — izusti tiho Sofija, pogledavši Suzani u oči.

Suzana donese novac iz druge sobe, izbroji na stolu sto i pedeset forinti, zatim metne pred udovu hartiju i pero, te ju umoli neka piše. Suzana je govorila u pero, a Sofija je napisala »da je primila od udove Suzane Banić dvije stotine i pedeset forinti, od Suzane Banić, koja je majka siromaha, udova i siročadi, i to po nalogu g. grofa Albina Sternklasterhausenheima, koji velikodušno pruža ruku pomoćnicu svakomu koji je u potrebi«.

— Gospođo, vi ste mi previše otrgnuli, — potuži se udova Sofija, potpisavši potvrdu. Suzana ju začuđeno gledaše, pa stane dokazivati, da je sve skupo u Zagrebu, da i ona mora štogod zaslužiti. Napokon joj reče neka vrati novac ako joj nije pravo. Sofija ustane da će otići, a Suzana ju umoli neka bi svaki dan k njoj došla.

Oko jedan sat popodne stupi udova Sofija iz veže na ulicu. Pred kućom stajaše mlad čovjek, visoka stasa, odebeo, rumena lica, te gledaše u llicu, otežući svoje male brčice. Bijaše odjeven na gizdelinsku. Čim opazi Sofiju, duboko joj se nakloni, a ona ga upita, podavši mu desnicu:

— Koga čekate?

— Listonošu, gospođo.

— Hoćete li, Mirkoviću, večeras na krabuljni ples?

— Bez sumnje, milostiva.

— Do vidova! — Ne, ne, nećete me prepoznati

— Hoću milostiva, hoću po stasu.

— Tako?

— Molim vas, taj divotni stas! — nakloni se Mirković. Ona mu opet poda desnicu, i pohrli llicom. Mnogi se obazirahu za njom.

Milan Mirković, svršeni pravnik, bijaše već dva dana uzrujan čekajući jedan svileni ovratnik, kravatu, iz Beča. On je pisao nekome prijatelju u Beč neka mu pošalje što elegantniju kravatu, jer da u Zagrebu ne može u nijednom dućanu naći kravate kako bi želio. Već je dva dana čekao tu kravatu, vrebao na listonošu pred kućom, ujutro oko osmog sata i oko jedan sat popodne, kako bi što prije saznao da li je štogod za njega došlo iz Beča.

Mirković je svoju tajnu povjerio dvojici prijatelja, pa se je s njima razgovarao svaki dan o podne u kavani o toj kravati. I prijatelji bijahu uzrujani, neizrecivo znalični hoće li Mirkovićeve kravata biti ljepša od njihovih. Mirkoviću je bilo oko dvadeset i osam godina, te se je sada, svršivši pravoslavne nauke, pripremljao da položi drugi državni ispit. On je želio postati perovođom kod gradske općine, pa je oblijetavao gradske zastupnike raznih političkih stranaka, moleći ih da se zauzmu za njega. Svakomu je gradskom zastupniku govorio: »Vi znate, poglaviti gospodine, da sam uvijek bio vašega političkoga mišljenja.« Mirković je međutim lijepo živio pod okriljem neke imućne udove. Kako je uvijek imao dosta novaca, govorili su neki ljudi da je sretan u igri.

Mirković opazi listonošu, koji mu zalomata rukom da nema ništa za njega. Zlovoljan, popne se u svoj stan, gdje se sastao s udovom Suzanom. Od nje je zahtijevao novaca, a udova se ljutila, prigovarala mu koješta, napokon mu dala oveću svotu. Pomiriše se jer joj je Mirković obećao da će pametnije živjeti, da se neće klatariti svake noći od kavane do kavane.

Isti dan pođe Mirković na krabuljni ples. Tu se je sastao s udovom Sofijom, pa je samo s njom plesao, a u cik zore sproveo je lijepu udovu kući.

II

Odvjetnički perovođa dr Martin Nikolić lagano je pisao nekakav »priziv«, listao kazneni zakon i pogledavao na sat kano da nekoga očekuje. U njegovu sobu dopirao je neki mukli šum iz llice. Svjetlo svjetiljke, koja bijaše pred njim na stolu, živo osvjetljavaše njegovo crveno, široko i žilavo lice. On je sve duševne sile napeo da sastavi »priziv«; znoj mu izbijaše po čelu, a kad se uvjerio da nije »raspoložen« za mučni posao, baci pero na stol, poravna neke spise, pa se ušeta prostranom svojom sobom, u kojoj bijaše namještaj posve jednostavan. Na jednom ormaru bilo je desetak knjiga: cijela doktorova knjižnica.

Dr Martin Nikolić opet zirnu na sat, pa sjede pred peć, zagleda se u žeravicu i počne razmišljati što bi još trebalo učiniti da uzmogne otvoriti odvjetničku pisarnu. Uvijek bijaše obziran i mudar, a kruta ga sudbina progoni! Bio je uvijek marljiv, učio je dan i noć, sve je stroge ispите »sjajno položio«, a od svega toga još nema nikakve koristi! On je rado svakomu pripovijedao kako je u svim školama bio odlikašem, a kad je tako govorio, nije lagao, ali da je kada komu kazao da je pročitao u svojem životu ma samo jednu »neškolsku« knjigu, on bi kazao neistinu. Obožavao je sve svoje učitelje i profesore, bio je uvjeren da su svi pametniji od njega, pa je stoga bilo po njegovu sudu preduboko sve ono što nije imalo smisla. On se je najviše »divio« uprav onim svojim profesorima koje je najmanje razumio. Sveučilišne đake, koji su čitali novine, žalio je iz sve duše, a svakoga znanca koji bi ga umolio da mu pozajmi forint nije mogao nego prezirati. Bio je veoma štedljiv. Čim je »položio« odvjetnički ispit, nadao se da će dobiti »mjesto« u glavnom gradu, ali vrag ne spava. Nekoliko dana pošto je položio taj ispit, odvukoše ga znanzi u gostionu da proslave imendan jednoga prijatelja. Kad je dr Martin Nikolić stupio u gostionu i opazio velik stol, na kojemu su se sjajile i rumenile mnoge staklenke, crne ga slutnje obuzeše. Odmah je pomislio: »Bit će večeras strašnih zdravica!« Prijatelji se malko razveseliše, pa zaredaše zdravice. Dr Martin Nikolić zadržtao bi svaki put kad bi tko poviknuo: »Molim riječ!« Govornik nazdravio bi »prijateljstvu« ili »krasnom spolu«, a dru Martinu Nikoliću svalio bi se kamen sa srca. Sve je teklo glatko, nizale su se nepogibeljne

zdravice, ali iznenada pukne grom iz vedra neba. »Molim riječ!« poviknu neki mladić, najbolji govornik u društvu, ali »usijana glava«. Nasta tišina, užasna tišina. Već po prvim riječima onoga najboljega govornika svakomu je bilo jasno da je njegova zdravica namijenjena »domovini«. Dr Martin Nikolić bijaše blijed kao krpa. Kad je govornik spomenuo kako ima u »domovini« krasnih šuma i ravnica, kako more pere obale, kako su rodni vinogradi, te zaključio svečanim glasom da će Sava i Drava jošte svojim tokom teći, predloži neka usijana glava da svako mora popratiti zdravicu s nekoliko riječi. »Vanderček« bi predan dru Martinu Nikoliću, koji se malko podigne sa stolice, te reče tiho i drhtavo:

»Pijem, kako...«

Dalje nije mogao. Mnogi mu viknuše: »Živio, živio!«

Dva dana kasnije sastao se doktor Martin Nikolić u llici s doktorom Miškom, tajnikom illustrissimusa Rubinića. Miško duboko uzdahnu i reče snuždeno i sućutno Martinu:

»Dragi doktore, vi ste veoma neoprezni.«

— Ja?! — zapanji se Martin.

— Kako ste bijesa mogli prekjučer onako govoriti?

— Onako govoriti?

— Sve se je saznalo. Molim vas: onako govoriti... domovini! Vi ste lud.

— Nitko nije izustio riječ: Hrvatska. Mi smo samo o domovini, to jest ja nisam ništa o Hrvatskoj...

— Tiho, snizite glas! — opomenu Miško i plaho se obazre.

— Vjerujte mi, ja nisam ništa...

— Čujte! — Javljeno je da ste rekli: »Pijem u nadi da ima i naš narod budućnost.« To je strašno! Molim vas, gospodine doktore, vi ćete dozvoliti, ali to je...

— Što?! Ja da sam tako govorio?! — zgrozi se Martin.

— Sve su nade propale! — uzdahnu Miško. — Sad ćete čekati nekoliko godina na mjesto. Sami ste krivi. Servus!

— Doktore, molim vas...

— Da, sami ste krivi! Zašto ste pošli u onakvo društvo? Javljeno je kako je buntovnički govorio onaj koji je nazdravio »domovini«. Servus, doktore! — mahnuo mu Miško rukom i naglo se udaljio.

Dr Martin Nikolić saznao je da ga je »denunciralo« sedam prijatelja, koji su bili s njim one večeri kod istoga stola. Svih skupa bilo je kod stola jedanaest.

Zureći tri godine poslije svoje nesreće u žeravicu u peći, sjetio se je dr Martin na onaj svoj nesretni »govor«, pa je duboko uzdahnuo: »I još mi ne vjeruju da me je 'gorko iskustvo' opametilo, još sam samo odvjjetnički 'perovođa!'« Uzdahnuvši tako, pogleda na dvadesetak jabuka koje mu je donijela isti dan kano »predujam« neka seljakinja. Sin te seljakinje bio je osuđen radi krađe purana i gusaka na nekoliko mjeseci, a majka je došla k mladom doktoru da joj napravi apelaciju. Martin uze jabuku sa stola i ljutito zagriže. Gutajući jabuku, zatvori napola oči i počne brojiti u pameti koliko je puta morao u zadnje tri godine na ples. Pred njim u polumraku dizahu se sada čudne slike, neka nagrešpana i omučena lica vremešnih »visokih« gospođa, te lica ocvalih gospojica, starih usidjelica, a to su bile žene i kćeri onih ljudi koji bijahu »uplivni«, po njegovu sudu. Sjećao se kako je s njima do zore morao plesati, pa kako ih je morao posjetiti, te kako bi ga poslala sad ova, sad ona u dućan da joj kupi konca, sapuna, rukavice ili što drugo, a on je to sve rado činio jer se je nadao da će ga te male usluge potisnuti do žuđena cilja. Kad bi došao po komad

sapuna ili par rukavica kojoj »visokorođenoj« ili »presvijetloj«, on je bio uvjeren da su mu te gospođe svojim nalogom htjele dati neki znak »familijarnosti«, pa se je smatrao malne članom obitelji, a još ga je više veselilo kad ga ne bi upitale koliko je potrošio. Ta zaboravljivost bila je svakako znak neke gospodske »intimnosti«. Doktoru Martinu, koji se rodio u nekom mjestu gdje mu je otac bio načelnikom, veoma je godilo što su mu bili otvoreni »prvi« saloni glavnoga grada. Na sveučilištu bio je bojažljiv i nespretn, ali, malo-pomalo, posve se pogospodio oponašajući neke tajnike, osobito doktora Miška. Dr Martin mogao bi bio otvoriti odvjetničku pisarnu, nu pod uvjetom da se vjenča s kćerkom neke »presvijetle«, s djevojkom veoma ružnom, kojoj je jednoj lice bilo nagršeno od boginja. Ta djevojka nije imala miraza, a bilo joj je oko četrdeset godina. On je pred njezinom majkom tvrdio da se neće nikada ženiti, a otac usidjelice često mu je s velikim zanosom govorio o bračnoj sreći. Martin ga je slušao i mislio na lijepu Darinku, nećakinju imućne udove Suzane.

Sjedeći ispred peći, čekao je Darinku koja je lagano pokucala na vrata njegove sobe oko šestog sata. Već bijaše unočalo. Doktor Martin naglo ustane, otvori vrata i poda desnicu lijepoj djevojci, koja hitro uđe u sobu.

— Već te, dušo, dugo čekam. Gdje si bila? — upita ju i baci joj ruku oko vrata.

— U ovoj je sobi vruće — reče Darinka i poljubi Martina na usta, skidajući sa sebe dugu, crnu zimsku kabanicu. Zatim skine šešir i metne ga na stol, a kad sjede pred peć, nastavi: — Bila sam kod udove Sofije Prističke. Čudna žena! Vidjela sam kod nje Mirkovića. Meni se čini da će on otići od moje tete k udovi na stan. Da, čudna žena: već sam tri puta bila kod nje, a još nismo počeli s francuskim jezikom. Veli mi da još nema vremena.

— Mirkovića si dakle vidjela kod nje? — uščudi se malko dr Martin, sjede do nje i obavije ju desnicom oko ramena. Darinka mu nasloni glavu na rame. Svjetlo plamena, koji je živo pucketao u peći, padaše na njihove glave, naglo titraše po njegovoj tamnosmeđoj bradi i njezinim grudima, što se dražesnom crtom crtahu pod sivom haljinom, čvrsto sapetom gustim nizom puceta.

— Jest, vidjela sam ga. Bio je vrlo smeten kad sam k udovi došla. Reci mi istinu, sviđa li se tebi udova Sofija?

— Zašto me to pitaš, draga Darinko?

— Jer čujem da se mnogim ta udova sviđa. Meni se čini da je udova prosta žena.

— Meni se samo ti sviđaš, ja mogu samo tebe ljubiti. Dušo, danas me ne cjelivaš — ukori ljubezno mladi doktor i privine ju na grudi.

— Ti hoćeš da te uvijek cjelivam — pridigne glavu Darinka, pa ga poljubi nekoliko puta. Doktor ju jače privine na svoja jaka prsa, živo ju poljubi na rumene usne, pa joj tiho reče:

— Darinko, ti si uistinu lijepa! Svaki si dan ubavija, jesi dušo, jesi!

— Molim te, budi dobar — šanu djevojka i izvine mu se iz naručja.

Njezino je lice bilo rumeno, crne su joj se oči smiješile, zureći u njegove. Dugo se vremena gledahu, dugim su pogledom bile spojene njihove oči, iz kojih kano da se je točila neka topla struja ljubavi. On je osjećao na svojem ramenu njezinu punanu i oblu ruku, osjećao je u lakom dodiru sav ubavi sklad njezinog boka i krasne gospodske noge, čuo je lapat srca i bio je sav obaviti mirisavim oblakom kojim je odisala sva njezina dražesna i mila mladost. Slatko izmučen, slomljen i obajan njezinim čistim djevojačkim pogledom, uzdahnu on: — Darinko, kako si mila! — A kad ju strastveno poljubio, ona drhtnu i plaho ga pogleda, pa lagano ustegne ruke s njegovih ramena. Sklonivši oči, nešto se zamisli. — Što ti je, Darinko? — upita ju, a glas mu čudno drhtaše, neugodno.

- Zašto si me onako gledao?... Ti me ne ljubiš... — izlaze Darinka.
- Ja te... što to kažeš?
- Da, ti me ne ljubiš. Ja sam ti već rekla da neću k tebi doći ako me onako budeš gledao. Ja se bojim tvoga pogleda...
- Darinko, ti si dijete. Ti se mene bojiš?
- Da — šanu djevojka posve tiho, jedva čujno, pa ga umilno pogleda, a onda opet obori oči. Nakon kratke stanke opet svede na njega oči i umolnim glasom izlaze: — Oprosti...
- Što da ti, Darinko, oprostim? — uščudi se mladi doktor.
- Ja ne znam — slegne ramenima djevojka i porumeni.
- Ne znaš?...
- Oprosti što se bojim onoga tvog pogleda — dahne Darinka i još jače porumeni.
- Oboje umukoše. U peći nije više bilo plamena; samo su se u njoj žarko svijetlili veliki ugljeni, koji su se polagano raspadali i slagali, te se je čulo samo tiho pucketanje, onaj njihov šušanj. Darinkine nabujale grudi naglo se nadimahu, osvijetljene žarom ugljena. Doktor ju primi za desnicu, a drugom joj rukom pogladi crnu i valovitu kosu, privuče ju mirno i ljubezno k sebi, pa ju poljubi na tjemenu. Nakon duge šutnje upitao ju zašto se boji njegova pogleda, a ona mu reče da je njegov pogled bio strašan, divlji, da sama ne zna kazati kakav. Doktor se smeo na te riječi, pa ne znajući na što da svrne razgovor, ponudi djevojci jabuku. On je rezao i dijelio jabuku, komadić po komadić, koji bi joj metnuo među lijepe bijele zube, kano malom djetetu, a ona se tomu zvonko smijala. Pripovijedala mu je zatim da je bila popodne u nekoj »otmjenoj« obitelji, gdje se sakuplja više gospođa i gospođica, da se s njom razgovaraju francuski.
- Oh, da to vidiš, tu smiješnu »Conversations-Stunde!« Vjeruj mi, sve one gospođe potpuno su uvjerenе da su se razgovarale jedan sat francuski. Tako one svakomu pripovijedaju. Smiješno! Dragi Martine, ma ni cigle francuske riječi! Bila je danas s nama i jedna gospođa, žena nekog suca, neizmјerno glupa i naduta, te nam je gotovo cijeli sat pripovijedala njemačkim jezikom da je sve do svoje dvadesete godine izvrsno francuski govorila, da su ju roditelji »visoko« naobrazili. Jedna druga gospođa, činovnička udova, dovela je danas, kano i svaki puta do sada na tu »Conversations-Stunde« tri sina — strašni derani — i tri kćeri. Čim je ta gospođa popila s djecom kavu, ne progovorivši ni pet riječi, odmah je otišla — valjda na drugu »Stunde«. Sve smo pile kavu, pojele smo nekoliko kolača, ogovarale smo što je koja bolje znala, i to ti je bila današnja »Conversations-Stunde«. Čuješ, ove su jabuke izvrsne. Sad idem kući — reče djevojka i naglo ustane.
- Ostani još kod mene.
- Već je kasno. Moja teta bit će zabrinuta. Bi li joj rekla da će Mirković otići iz našeg stana.
- Nemoj joj o tome ništa govoriti.
- Zašto? — uščudi se djevojka, pa se zamisli i opet sjede. — Moja teta je čudna žena, — nastavi nakon kratke šutnje. — Reci mi iskreno, što ti o njoj misliš.
- Ja da ti rečem? — sleže ramenima doktor Martin.
- Ja ne znam što je, ali teta se nešto grozi Mirkoviću. Bit će joj dužan.
- Da, bit će tako.
- Čuješ, Martine, ja sam se napokon uvjerala da moja teta... Srce me zazebe kad samo pomislim. Jest, moja teta daje novac ljudima koji ju psuju. Strašno! Danas je došao k njoj jedan čovjek, koji joj se grozio da će ju zadaviti. Čula sam u drugu sobu kako joj je govo-

rio da neće više plaćati sto posto, da ga je upropastila. Ružno ju je psovao. Ja sam plakala u drugoj sobi — svrši djevojka tiho i snuždeno, pa ustane i uzme kabanicu.

Doktor priskoči da joj pomogne, a kad se djevojka obukla, on ju obuhvati desnicom oko pasa, prigne joj glavu na svoje rame, pa ju poljubi nekoliko puta na rumene usne, stojeći iza nje, malno postrance. Darinka se je smiješila i ljutila. Bijaše visoka gotovo kao i on, punana i jedra, svuda obla, krasna i uznosita stasa. Već su bila prošla tri mjeseca što je prvi put govorila s doktorom Martinom, koji je stanovao na prvom spratu u istoj kući. S prvine razgovarahu se u veži, na stubama i na hodniku u prvom spratu, gdje ih je jednom teta Suzana malne zatekla. Darinka je utekla u doktorovu sobu da je teta ne vidi. Kasnije je djevojka došla gotovo svaki dan k doktoru, kad bi unoćalo, pa se lijepo razgovarahu i cjelivahu. Njihova sreća bijaše nepomućena i onda kad je teta saznala da je Darinka zaljubljena u doktora. Teta Suzana bila je dapače veoma vesela kad je došao doktor k njoj da ju moli za ruku lijepe Darinke.

Djevojka stisne jaku i koščatu Martinovu desnicu, jošte ga jednom naglo poljubi, pa tiho izađe na hodnik. S drugoga sprata lagano je silazio blatnim stubama neki čovjek, na glasu učenjak, koji bi često dolazio k njezinoj teti, udovi Suzani. Taj je učenjak bio Suzanin agent. On bi »priskrbio« mnogim ljudima, osobito činovnicima, novaca na mjenicu, a dobitak je dijelio s udovom Suzanom, koja je opet bila »agentica« nekih jačih glavničara. Suzana jc imala u ruci sve niti prve lihvarske »bande« u glavnom gradu. Bilo je u tom društvu svakojakih ljudi: na glasu rodoljuba, dva odvjetnika, jedan učenjak, jedan sudac, jedan mjernik i jedan pop, a svi ti ljudi bili su u glavnom gradu — neki i u »domovini« — »veoma uvaženi, ugledni i odlični«. Neki od njih bijahu u raznim odborima za »dobrotvorne svrhe«, te na glasu kano dobročinitelji siromaha, jer su sakupljali prinose za udove kojima je muž, nakon desetgodišnje bolesti, umro u javnoj bolnici, ostavivši im sedmero neopskrbijene nejačadi. Koga bi ulovili ti lihvari u svoje mreže, nije se nikada mogao iskopati: bio je »frigan«, kako je običavao reći illustrissimus Rubinić.

Kad je Darinka došla kući, odmah je razabrala da joj je teta Suzana nešto srdita. Već dva dana nije bilo Milana Mirkovića kod kuće. Suzana, zatvorivši naglo jedan ormar, tek je svrnula oči na nećakinju i upitala ju oštrim glasom gdje je bila do kasne večeri.

— Još nije ni sedam sati — odgovori joj Darinka umilno, pa pođe u drugu sobu.

— Znam ja gdje si ti bila! — graknu Suzana za njom, sjede k stolu i sklopi na njemu debele ruke. Darinka se povrati iz sobe, a teta upilji u nju malene sive oči, pa ju počme opominjati neka se čuva, jer je mladost ludost, neka ne vjeruje u slatke riječi... ničije.

— Draga teto, ja ne znam što mi hoćeš reći. Koga da se čuvam? — upita djevojka tiho i porumeni. Jošte nije nikada teta tako s njom govorila.

Suzana poravna na plosnatom nosu naočale, pa htjede da nastavi svoja razmatranja, ali netko pokuca na vrata. Udova, onako debela, ustane i pođe zibljući se na debelim bokovima do vrata, koja otvori nakon nekoliko upita. U sobu stupe dva poslužnika, »trhonoše«.

— Što je? — zinu debela udova i plaho pogleda Darinku.

— Znete, milostiva, mi smo došli, da, prosili bi sve stvari onoga gospodina koji je kod vas na stanu, jer će on stanovati sada kod jedne druge gospođe — javi stariji poslužnik.

— Kakve stvari? Kamo prenijeti? — viknu Suzana.

— Znete, je da bi vam ja znao kako se zove ona gospođa! To vam je neka udova, tako, jako je feš, stanuje u Ilici, — smigla ramenima pognuti trhonoša.

— Nosite se oba iz sobe! Marš! — planu Suzana, a plamenica joj oblije crnomanjasto, tu-sto i široko lice.

— Molim, molim milostiva...

— Marš! Ja ne dam ništa, marš — zakrešti udova i počne gurati iz sobe služnike, koji se zablenuše.

Darinka bijaše blijeda videći svoju tetu onako razjarenu. Suzana lupi vratima za služnicima, pa istisnu kroz zube: — Čekaj lopove! Nećeš ti k onom gadu!

— Zar ti je mnogo dužan Mirković? — hoće Darinka tiho.

— Šuti gusko! — vikne teta, otvori visok ormar i uze zimsku kabanicu, opšivenu izlizačnim krznom. Brzo se ogrne, stavi na glavu crni šešir, na kojem su od starine požutjele crne vrpce, pa reče Darinki neka se zatvori u stanu.

— A kamo ćeš, draga teto? — upita djevojka u čudu.

— Zatvori se. Ja ću se odmah vratiti. Čekaj lopove! — mahne kišobranom i pohrli iz sobe.

Kad dođe udova Suzana na ulicu, otvori kišobran i naglo se uputi prema Jelačićevu trgu. Gusto je sniježilo, na pločniku talio se je snijeg, mnogi su već dućani bili zatvoreni. Razabirao se samo plamen bližih plinskih svjetiljaka. Ilicom kotrljalo se pet ili šest kočija prema kolodvoru. Suzana uđe u neku kuću, lagano se dovuče na prvi sprat, gdje malco odahne pred vratima udove Sofije Prističke. U lijepoj kući stanovala udova Sofija. Njezino ime bilo je pribito na vratima, a Suzana srdito puhne kad ga opazi i pročita. Kad malco odahnu, pozvoni.

— Tko je? — upita vremešna žena, otvoriv istodobno vrata.

— Je li gospođa doma? — hoće oštro i ponosno Suzana.

— Izvolite u onu sobu — odgovori sluškinja preplašeno.

Suzana se nadme, digne nos uvis, pa uđe ravno u sobu.

— Ah, vi! — kriknu prigušeno udova Sofija, podigne se sa divana i baci nekakav »moderžurnal« na stol.

Suzana se zabezknula. U krasno uređenoj sobi, gdje je bio namještaj posve nov tamno-crvene boje, među skupim pokućstvom stajaše pred njom vitka i visoka žena, bijela i ružmena lica, golih ruku do lakata, u bogatoj kućnoj haljini, kakvu nose neke bogate gospođe. Sofijina svileni modra haljina bijaše ukrašena čipkama i vrpcama i vukla se za njom po krasnoj šarenici. Na jaki labuđi vrat padalo je svjetlo svjetiljke, a snježna se je put caklila, pa se je Suzani činilo da stoji pred njom mlada djevojka, dražesna plavuša. Sofija ju gledaše nekoliko trenutaka pobjedonosno, a onda ju upita smiješeći se:

— Izvolite gospođo?

— Dobro vi znate pošto sam amo došla — usili se Suzana pomislivši na Milana Mirkovića.

— Sjedite — ponudi Sofija i pokaže joj divan.

— Hvala. Ja neću sjesti.

— Vi se, gospođo, nešto ljutite.

— Zar mislite da me je porazila ta vaša bojadisana kosa? — plane Suzana.

— Moja kosa...

— Zna se da vi niste plavokosa. Gospođo, ne šalite se! Molim, ne šalite se. Hoćete li vi platiti sve što mi je Mirković dužan?

— On vam je dužan?... — nasmiješi se Sofija.

— Da, tri hiljade. Jest, tri hiljade dala sam mu u tri godine? — istisne Suzana prigušeno.

Eugen Kumičić: Saveznice

- Molim vas! — zaljulja Sofija glavom.
- Vi se još rugate? Dajte mi tri hiljade pa neka vam bude. Ja vam ga prepuštam.
- Koga? Zar Milana?
- Da, toga lopova, koji hoće da se sada nastani kod vas. Čujete, gospođo, to je infamno! Sa mnom tako postupati! Nisam li vas upoznala s grofom Albinom? No, to je krasna zahvalnost! Čujte dakle: Mirkovića ili tri hiljade!
- Mirković je u mene zaljubljen. Ja tomu nisam kriva. Mi ćemo se vjenčati jer će Mirković dobiti lijepu službu. Grof mi je obećao.
- Infamno! — puhne debela Suzana.
- Umirite se, gospođo. Molim vas, sjednite.
- Vi ste nenormalna žena! — lupi Suzana nogom u pod.
- Što bismo o tome govorile! — slegne Sofija ramenima i nasmije se. — Čujete, gospođo. Molim vas da me mirno saslušate pa bi moglo doći do kakve nagode između nas.
- Nikada! — kimnu glavom udova Suzana i sjedne na stolicu.
- Gospođo — počne Sofija mirno — ja znam da vam je Milan Mirković mio...
- Molim... — prekine je Suzana i gane se na stolici, kano da ju je netko ubô iglom u leđa.
- Gospođo, ja ću vam vratiti Mirkovića, nu vi morate dopustiti da dobijem doktora Martina Nikolića.
- On je zaljubljen u Darinku, — izusti Suzana tiho, a oblačak radosti preleti joj širokim licem.
- Ako pristajete, ja ću ga lako...
- A što će Darinka ako joj ga ugrabite?
- Ima dosta muškaraca na svijetu! — mahne nehajno Sofija rukom. Njezine svijetle smeđe oči veselo su se iskrile.
- Vi ste čudna žena...
- Pristajete li? Amo ruku, pa ću vam još večeras poslati Mirkovića. Ako mu ja danas pokažem vrata, on mora k vama. Naučen je na gospodski život, a novaca nema. Oh, taj Mirković, velik vam je to prefriganac.
- Hoće li u istinu dobiti službu? — upita Suzana zabrinuto.
- Vi se bojite da će ju dobiti? Razumijem. Čim bi dobio službu, vi biste ga izgubili. Bez službe on ne može od vas. Grof Albin kazao mi je da ste ga vi molili neka ga ne bi preporučio... — ugrize Sofija nehotice.
- Molim, to je laž! — uzbuni se Suzana.
- Grof ne zna, zašto ste ga vi molili... nu ostavimo te trice. Pristajete li na moj prijedlog?
- Teško će vam poći za rukom, jer ja mislim da doktor Nikolić ljubi Darinku.
- Prepustite meni tu brigu. Ja sam još mlada i sada veoma uplivna — kimne Sofija i lukavo žmirucne.
- Da, vi ste još mladi! — uzdahne udova Suzana, pa upita nakon kratke stanke:
- Vi dakle mislite da se to može tako urediti?...
- Uvjerena sam da se može, a i da vas uvjerim, poslat ću vam još večeras Milana Mirkovića.
- Vi se šalite...

— Ne, ja se ne šalim. Evo vam moje ruke. Jedno mi morate obećati, vi ne smijete reći Mirkoviću ni jedne ružne riječi. Ja mislim, bit će najbolje da ste s njim ljubazni kad vam se on vrati kući.

— Dakle još danas, večeras...

Udove stisnu jedna drugoj desnicu. Sofija živo pogleda u Suzanine oči, uzdahne i potuži se:

— Trebam oko tri hiljade forinti.

— Tri hiljade forinti! — lecnu se Suzana.

— Ja sam nešto mislila i smislila, ali bez vas ne mogu...

— Govorite...

— Grof je veoma bogat. Ja imam jednu njegovu mjenicu na pet hiljada forinti...

— Kako to?

— On mi je žirant.

— Gospođo, tiše.

— Koliko ćete mi za mjenicu dati?

— Je li to potpis grofa Sternklasterhausenheima?

— Kako to mislite!...

— Možda je njegov potpis krivotvoren — dahne Suzana.

— Što vas briga. Zašto to pitate? On će vam je platiti bez sumnje. Dakle?...

Suzana se duboko zamisli.

— Dođite sutra k meni — tiho reče Sofija. Dođite, pa da se porazgovorimo.

— Doći ću. Dajte mi ruku.

Sofija i Suzana ustanu i stisnu jedna drugoj desnicu. Opet se živo gledahu.

— Bit ćemo od sada iskrene saveznice — izusti Sofija tiho.

— Da, iskrene — potvrdi Suzana još tiše, pa uzrujana odlunja iz sobe.

III

Milan Mirković cijelo je popodne bio u kavani sa svojim znancima. Njihova zabava bijaše bilijar, karte i domino. Kad se nisu igrali, vucarili su se od stola do stola kano »kibici«, čitali »imenovanja« u službenim novinama i pripovijedali jedan drugomu koliko je koji popio litara vina prošle noći. Ocvaloj kasirici, o kojoj je bio uvjeren da ga obožava, pripovijedao je Mirković da je kod objeda mnogo jeo, ali da mu je želudac ipak »u redu«. Prije nego će iz kavane, pregledao je neke bečke »šaljive« listove, da mu ne bi duhovitost malaksala. Idući llicom, mišljaše na dobru večeru, te kako će biti duhovit i ljubezan sa Sofijom. Bio je uvjeren da ga ta udova ljubi, no on je htio da ju posve opčara. Nikako nije sada mogao pojmiti svoju lakoumnost što je dosta dugo vremena stanovao kod one debele udove Suzane. Koja je razlika između nje i elegantne Sofije!

Milan Mirković pokuca na vrata Sofijinog stana. Služavka otvori napola i istodobno reče:

— Gospođa nije doma.

— Nije doma? — uščudi se malko Mirković i htjede u stan, ali mu to ne dopusti služavka.

Mirković je plaho pogleda i promuća:

— Jesu li služnici donijeli moje stvari?

— Nisu. Gospođa mi je rekla da vas ne pustim u kuću. Što me gledate tako zapanjeno?

— Molim, molim... kako? — zinu Mirković i nakloni se sluškinji.

— Gospođa kaže da biste išli na večeru k onoj debeloj udovi, gdje su vaše stvari. Ona je udova bila kod nas. Nije dugo što je otišla.

— K Suzani na večeru? Ali molim vas... bih li sutra amo došao?

— Ne, ne, ni sutra ne smijem vas pustiti u kuću, ni sutra, ni nikada. Gospođa Sofija kaže da mnogo jedete. Laku noć, gospodine! — kimnu služavka i zatvori vrata.

Mirković osta pred vratima zabezeknut, presenećen i pokunjen. Odnekuda se čuo prigušen smijeh. Na stubama drugoga sprata bile su dvije glave, neke sluškinje, koje su valjda čule što mu je poručila udova Sofija. Mirković opazi one dvije glave, pocrveni od srama, pa sađe sav smeten niz stube, a kad bude pred kućom, ogleda se pustom ulicom i zadrhta. Osjećao je hladan znoj na leđima i nije znao kuda bi krenuo. Jedan prozor Sofijinog stana bio je jako rasvijetljen, a po njemu micala se nečija sjena. Nebo bijaše zastrto crnim oblacima, kiša je tiho sipila, čuo se mukli odjek koraka dvojice gradskih stražara koji su lagano hodali pločnikom na drugoj strani ulice. Mirković se je gotovo bojao tih stražara; mislio je jedan hip da na njega vrebaju, na beskućnika, pa ga obuže velika klonulost. Najednom proleti mimo njega kočija, popraska ga blatom, pa stane pred vratima kuće gdje je stanovala udova Sofija. Iz kočije stupi na pločnik visok čovjek u dugom kaputu, u menčikovu, te pobrza u vežu. Mirković, prepoznavši ga po dugoj i punoj plavoj bradi, izusti tiho i začuđeno: grof Sternklast!... Nije mogao izreći cijelo ime Sternklastenhausenheim, jer se bješe skamenio, jer ga je gušilo nešto, jer mu je nestalo daha. Zatim pomisli: što će grof u toj kući? i prepane se sa svoje smjelosti. Zar se on, jedan Mirković, smije usuditi da šta takova sebe pita, bilo to samo mišlju? Što je on prama grofu? — Jadan crvić!

Mirkoviću jošte nikada nije bila riječ »grof« silna, ogromna, sjajna i veličajna kano te noći, jošte nikada nije onako zavirio u duboki jaz koji je puknuo između njega i grofa. Pa otkud Mirkoviću pravo da pita sama sebe pošto je došao grof u kuću gdje je stanovala udova Sofija? Zar da polaže grof računa o svojem bilo kojem činu njemu, Mirkoviću? Sve je to Mirković u jedan hip pomislio, pa se naglo udaljio od kuće, da se ne bi možda saznalo da je on i nehotice vidio grofa kad je unišao u onu kuću.

Idući llicom pognute glave i osjećajući sve svoje ništavilo, pomisli Mirković kako bi mu lijepo bilo da je bogat, da je grof. On bi bio »uplivan«, sve bi mu se klanjalo, znao bi sjajno živjeti, gradio bi palače i vile, večerao bi u raskošnim salonima prvih krasotica. U deset časova potrošio je Mirković oko pet milijuna forinti: njegova je mašta sagradila deset sjajnih palača, kupila nekoliko krasnih konja, silu najboljeg francuskog vina i još mnogo stvari. Kad je još jače stao čeznuti za bogatstvom, sjeti se da je sin siromašnog činovnika, pa se prene i opazi da je pred vratima kuće u kojoj je stanovala udova Suzana. Vrata bijahu zatvorena. Mirković se htio vratiti prama Jelačićevom trgu, ali pogledav na prozor drugoga kata, gdje je bila nečija glava, zadrhta na pomisao da je ono Suzanina glava. Bojao se debele udove, nu kamo će? Zamisli se, glava mu klone na prsi, a dva koraka od njega pane nešto na pločnik. Udova ga čekala na prozoru, bacila mu sada ključ zamotan u stare novine, a on bulji sumorno u onaj zamot na pločniku. On zna da je u onoj hartiji ključ što otvara kućna vrata, a boji se zamota kano da je u njemu dinamita. Suzana se naslonila na prozor pa vidi kako Mirković krzma. Kad ona od jada zakašlje na prozoru,

on digne od straha zamot sa pločnika, otvori vrata, pa stane uzlaziti stubama lagano i mučno, kano da su mu žile popucale na nogama. Došavši u prvi kat, pospješio je korake jer mu je udova sa drugoga svijetlila. Kad bude na hodniku drugoga sprata, pred udovom Suzanom, ona podigne i spusti svijeću pred njim, promjeri ga dva puta od pete do glave, pa uđe u sobu, ne izustivši ni riječi.

— A gdje ste bili dva dana? — upita ga u sobi oštro i tiho.

On ju prestrašeno gledaše. Udova ponovi pitanje podignuvši naočale s nosa na čelo i podboči se rukama.

— Bio sam u Karlovcu...

— Lažete! Stanovali ste kod udove Sofije. Stid vas bilo! Da, kod one gadne ženetine stanovali ste.

— Zavela me...

— I poslali ste služnike po svoje stvari!

— Ja ih nisam poslao. Umirite se, molim vas...

— Zavela vas dakle? Oh, divne li krasotice! Zar ne znate da joj je kosa bojadisana! Zar vi ne znate kakva je njezina prošlost? Zar ne znate da su pod onom rumenom bojom na njezinom licu nekakve ljage, da, tamnožute ljage. A njezini bokovi, njezina prsa, nisu li ono možda krpe i druge stvari? Pa koliko je godina mlađa od mene? Ni pet. Dakako, zavela vas! Vi ste slijepi, posve slijepi! — zaključi Suzana, zaklopivši svoje oči.

Kad se je malko smirila, reče mu neka sjedne k stolu, na koji ona naniže obilnu večeru: butine, salame, kavijara, sira i drugih jela. Sve je to kupila kad je prije dva sata otišla od udove Sofije. Suzana nije štedjela te večeri. Na stolu bile su dvije boce stare rumenike, u peći je plamsao neobično jak plamen. U prvi mah nije Mirkoviću ništa išlo u slast, no domala se osokolio, te počeo veselo piti i jesti. Suzana bi mu svakako malo pritočila stare rumenike, a i sama je rado pila te večeri. Cijelo se vrijeme tiho razgovarahu. Suzana mu je rekla da je Darinka večerala krpicu varenu na mlijeku, pa pošla spavati. U stanu bile su tri sobe jedna pored druge. U prvoj zdesna na hodniku spavaše Suzana, u drugoj, srednjoj, Milan Mirković, a u trećoj Darinka. Mirković je večerao u Suzaninoj sobi.

Mirković zapali smotku i razvali se u naslonjaču nasuprot udovi. Bio je rumen i zadovoljan, te na ništa nije mislio u svojoj blaženoj sitosti. Gledajući čas dim svoje smotke, čas oblo lice udove, koja bijaše dvadeset godina starija od njega, nehajno je slušao kad mu je kazivala da ih čeka »ružičasta« budućnost. On bijaše nešto sumoran, ali i sretan i smiren da uživa nešto što je slično grofovskom užitku.

— Dragi Milane, što će vam služba? — govorila mu udova tiho. Lijepo će vam biti sa mnom živjeti bez brige, a sve što imam ostavit ću vama.

— A Darinka? — upita mrtvo Mirković.

— Ona će se valjda vjenčati s doktorom Martinom. Odvjetniku je lako živjeti. Milane, ta vi drijemate.

— Ne, ne... — zijevnu Mirković, a udova sjede do njega.

— Vi ste umorni, Milane! — reći će udova gorko.

U njezinim očima sijevnu pritajeni bijes.

— Malko sam pospan. Da, vi ste rekli da ćete sve meni ostaviti. Niste li tako rekli! — zijevnu opet Mirković.

— Hoću, dragi Milane, da, sve ću vama...

— Zapišite mi sada nekoliko hiljada, recimo deset, da, deset — kimnu Mirković spustiv glavu na rame.

— Deset? — trže se udova. — Što, sada da vam?...

— Ne sada. Sutra, sutra...

— Ja ću vam sve zapisati, ali... čujte, ne spavajte.

— Oprostite — reče Mirković i protegne se malko.

— Ali pravo uživanja...

— Vaše, vaše, da, zajedno ćemo uživati, a po vašoj smrti sve moje — promuca Milan lije-
no.

— A?...

— Izvolite? — pridiže malko glavu Mirković i svede na udovu smućene oči.

— A kad bismo se vjenčali?

— Kad hoćete. Svejedno, da, kad hoćete, ali onda sve zapisati... pisati... sve...

— Da, sve ću vam zapisati, ali pravo uživanja, ta nemojte spavati! Milane, popijte čašu
vina.

Udova ga primi za rame, živo ga prodrma, pa mu natoči vina. On se prene i zagleda u
njevino lice, koje bijaše osuto živim, tmastim rumenilom. Njezine usne podrhtavahu.
Mirković ispije nadušak čašu. Pol sata kašnje svi su prozori Suzaninog stana bili tamni.

Sutradan oko osmog sata ujutro pokuca udova Suzana na vrata doktora Martina Nikoli-
ća, koji je već slagao neke spise na stolu. Htio je upravo izaći.

— Što izvolite, gospođo? — upita ju malko začuđeno, videći njevino ozbiljno lice.

Udova Suzana gledaše ga nekoliko časaka. On opet, u čudu, ponovi pitanje.

— Sjednite! — odsiječe debela udova suhim glasom.

— Molim — nakhloni se doktor Martin, pa oboje sjedoše.

Udova počne sada lagati da je govorila sa Rubinićevom ženom, te kako joj je presvijetla
kazala da neće doktor Martin nikada biti odvjetnikom, jer da je buntovnik, pogibeljan
agitator.

— Jeste li čuli: agitator! — naglasivaše Suzana svaku slovku zadnje riječi, gledajući mu
oštro u oči.

Doktor Martin bijaše problijedio i tiho izlanuo:

— Agita?...

— Da, agitator, dragi moj gospodine! A sada čujte, ja vas molim da zaboravite moju Da-
rinku. Čula sam o vama koješta što mi se ne sviđa. Sad čujte i ovo: Ja neću svojoj nećaki-
nji ostaviti ni novčića. Darinka je lijepa i pametna, pa će lako naći muža. Dakle ni novči-
ća.

— Gospođo, vi niste tako do sada govorili — kimnu snuždeno doktor Martin.

— Ni novčića! Kad budete odvjetnikom, lahko ćete naći ženu. Čekajući vas, Darinka bi
uvenula. Ako sam vam štogod obećala — a mogla bi priseći da nisam — učinila sam to
jer nisam znala...

Doktor ju pogleda, a ona, snizivši glas, doda:

— Nisam znala da ću se vjenčati s nekim bogatim trgovcem iz Banata...

— Trgovcem iz Banata? — hoće doktor začuđeno.

— Da, da, iz Banata — prevari ga udova, sklonivši stidno oči k podu. — Dragi doktore, vama je sada jasno da se ne možete vjenčati s Darinkom, sa siromašnom djevojkom. Kad otvorite odvjetničku pisarnu, trebat će vam koja hiljada...

— Dakako, ali to biste vi mogli...

— Ni novčica! — odsiječe udova odlučno. — Na svijetu ima dosta žena — raskrili udova tuste ruke.

— Meni je žao Darinke, ali kad je tako, red mi je pokoriti se sudbini. Imate pravo, na svijetu ima dosta žena, nu opet kažem da mi je žao Darinke — slegne doktor ramenima.

— Ja ću već Darinku utješiti. Sad sam razabrala da je vi nikada niste ljubili, da ste vi mislili samo na ono mojih par groša.

— Gospođo, ja nisam nikada bio pjesnikom — nasmiješi se doktor usiljeno, pa ustane i reče da će za svojim poslom.

Udova ga promjeri od glave do pete, digne nos uvis i pozdravi ga malne prezirno: — Da ste mi zdravo! — Jošte jednom svrne oči na njega s praga, pa je nestane u hodniku. Doktor Martin zatvori vrata i odmah pomisli na neku usidjelicu, kćerku nekoga »presvijetloga«. Ta bi mu usidjelica donijela nekoliko hiljada i odvjetničku pisarnu. »Govorit ću s njezinim ocem«, izusti tiho. Sjeti se krasne Darinke i pomisli na lice usidjelice, na lice osuto boginjama, pa ipak odlučno i glasno reče: »Hoću da otvorim svoju pisarnu!« Čas zatim izađe. Idući llicom, opazi Darinku daleko pred sobom, te zakrene u jednu omanju ulicu da se s njom ne sastane.

Tri sata kasnije stupi u Suzaninu sobu udova Sofija, smiješeći se veselo, pobjedonosno, vragoljasto. Slobodna u svakom kretu, puna gipkosti, obavita oblakom raznih miomirisa, s nekom radošću stisne obje ruke Suzani, pa sjede dražesno na divan, prigne glavu prema debeloj udovi i upita ju kako je spavala, da li je dobre volje. Tako je govorila i prijetila kažiprstom Suzani, koja se nešto zbunila te gledaše u pod.

— Je li kod kuće Mirković? — upita Sofija tiho.

— Same smo. Jeste li već govorili s doktorom Martinom? Lijep, zdrav čovjek! — uzdahne Suzana.

— Sutra ću s njim govoriti. Prepustite sve meni. Meni se doktor Martin sviđa, vjerujte — — ja ga ljubim — izusti tiho Sofija, kano da joj je smutila srce ta riječ »ljubim«.

— Ah! — uzdahnu Suzana, promatrajući Sofijinu skupu haljinu.

Nakon kratke šutnje, reći će Sofija nekako nehajno:

— Jučer, sinoć, vi znate, govorila sam vam o jednoj mjenici grofa Albina.

— Da, da, znam, ali pogibeljan posao — kimnu Suzana.

— Dakle?

— Nikako.

— Mjenica glasi na pet hiljada. Koliko ćete za nju dati? Ja vas uvjeravam, jest, jamčim vam svojim poštenjem da nisam krivotvorila grofov žiro. Velim vam, svojim poštenjem jamčim...

Suzana zakašlje, te reče tiho, ogledavajući svoje tuste ruke:

— Koliko? Ni hiljadu?

— Što!? — gane se Sofija i ugrize se u donju usnicu.

— Ne mogu, nemam. Gdje vam je mjenica?

— Evo je — reče Sofija i izvadi mjenicu iz rukovnice od ridasta krzna.

Suzana pregleda mjenicu i utone u neke krupne misli.

— Ovo nije grofov potpis. Ja poznam njegovo pismo, no moram priznati da ste dobro...

— Nisam, vjerujte, nisam krivotvorila. Grof će vam je isplatiti.

Još su dugo razgovarale o toj mjenici, napokon izbroji za nju Suzana Sofiji dvije hiljade forinti. Kad je Sofija počela govoriti o lijepom »profitu«, Suzana ju umoli neka joj vrati novac ako joj nije pravo. Još se neko vrijeme razgovarahu o doktoru Martinu, a kad se o svemu lijepo sporazumješe, otide Sofija s onim svojim usiljenim podsmijehom na licu. Suzana, ostavši na samu, još je jednom pregledala mjenicu.

Isti dan, prije večere, sjedila je Darinka u svojoj sobi kraj prozora. Već bijaše unocilo. Sav se je jednostavni namještaj gubio u mraku. U tamno-sivoj razgali mjesečine, što probijaše tanke oblake i padaše na staklo prozora, vidjelo se bijelo lice zamišljene djevojke. U vrtu iza kuće zašumio bi kadšto vjetar kroz gole grane drveća. Crne misli morale su Darinku, velika joj je tjeskoba stezala srce. Negdje popodne susrela se s doktorom Nikolićem, u llici. On joj se ugnuo, nije htio s njom govoriti, kano što je običavao svaki put kad bi se susreli. Kasnije ga je tražila dva puta kod kuće, da joj razjasni zašto ju je onako plaho pogledao, ali ga nije našla. Dugo je vremena kraj prozora razmišljala nije li ga možda uvrijedila, pa se na nju srdi, neće da s njom govori. Kad je Suzana došla u njezinu sobu, nije je u prvi mah opazila, pa ju zovnu:

— Darinka, jesi li u sobi?

— Jesam — oglasi se tiho djevojka.

— Dođi na večeru.

— Leći ću odmah. Boli me glava.

Suzana ju počne na to karati i tvrditi da su to mušice, da je tomu kriva samo luda ljubav. Djevojka ni da bi pisnula, a teta nastavi da je doktor Martin nedostojan ljubavi čestite djevojke, da je o njem čula veoma ružne stvari. Darinka reče da to nije istina, te da ona ljubi doktora i da će ga uvijek ljubiti. Udova se na to razljuti, pa ju počne grditi, napokon reče neka se slobodno uda za doktora, ali da joj ona neće dati ni novčića.

— Mene će on uzeti i ovakvu...

— Ne budali!

— Hoće, draga teto. Mi te ništa ne pitamo.

— To je i pravo, jer ono što imam trebam sama. Ti si, Darinka, prava guska. Kako si se mogla u tog doktora zagledati? Ja ti kažem da te on ne ljubi, da je nedostojan tvoje ljubavi.

— Što možeš reći zla o njemu?

— Već ćeš saznati! Ti si mlada i lijepa, te budi uvjerena da ću ti ja naći dobru »partiju«. Nećeš dakle na večeru?

Darinka odgovori da neće, a teta ju ostavi samu, mrmljajući nešto protiv doktora Martina.

U sobi bijaše studeno. Djevojka omota pleća toplim vunanim rupcem, pa opet sjede uz prozor i utone u nevesele misli. Kad bi čula korake pred kućom, otvorila bi malko prozor i pogledala na pločnik. Znala je da nije još doktora kod kuće. U gradu nastala tišina. Kad je odbilo pol noći, makne se Darinka od prozora, upali svijeću, otkrije postelju i počne se lagano svlačiti. U postelji je čitala neke pjesme te osluhivala kad će kući doktor. Iz daljine bi čula korake, pridigla se na postelji, a kad bi se odjek tih koraka približio, ustala bi i potrčala do prozora onako bosonoga i sva raskopčana i razvezana. Četiri je puta tako

došla k prozoru, ali uzalud. Oko drugog sata usnu s knjigom u ruci, ne ugasivši svjetiljku. Pokrila se gotovo do brade crvenim zimskim pokrivalom, pa se domala ugrijala, tako da joj se uznojilo bijelo i sumorno lice, na koje padaše tiha svjetlost svjetiljke.

Oko osam sati ujutro uđe u sobu Suzana, te opazivši da još svjetiljka gori, probudi nećakinju i počne ju grditi da je rasipnica, da će ju dovesti na prosjački štap. Suzana bijaše bijesna i goropadna tako da je Darinka plakala. Već je dugo vremena bila teta na nju ljubomorna, nu sad ju je upravo zamrzila. Tomu bijaše razlog što je Milan Mirković prvi dan kod večere govorio Suzani kako bi najljepše bilo kad bi mu Suzana za ženu dala Darinku, pa bi njih troje u skladu zajedno gospodarili. Suzana je pucala od jada kad joj je to Milan »predložio«, te mu se zgrozila da će ga protjerati iz svoje kuće ako još jednom pisne o toj stvari. Mirković se ispričavao da ne zna što govori, da je previše pio, pa se napokon pomiriše.

Kad je Darinka popila kavu, eto listonoše koji joj uruči pismo. Ona raspečati, pročita ga do kraja i naglo probljedi. Pismo bijaše veoma kratko.

— Tko ti piše — zapita ju teta.

— Ne znam. Nitko nije potpisan — izusti djevojka drhtavim glasom.

Suzana joj uze pismo, pročita ga, pa reče:

— Umiri se. Možda je sve ovo laž.

— Da, da laž. Bestidni ljudi...

— Infamno! — kimne udova hineći razjarenost.

— Pošteni ljudi se ne sramote svoga imena.

— Umiri se, Darinka. Ovakova bezimena pisma pišu zlobne i propale žene, one najgnusnije žene. Gle, potpisala se: »Vaša iskrena prijateljica.« Ako je iskrena, zašto nije potpisala svoje ime. Ja držim da je sve ovo laž. Darinka, pođi sada za svojim poslom. Infamno! Porazgovorit ćemo se poslije objeda o ovoj stvari.

Smućena i zlovoljna, otišla je Darinka od kuće, a o podne vratila se umorna. Po objedu pošla je opet k svojim učenicama. Njezina teta posjetila je u prvi sumrak udovu Sofiju. Ova je sjedila pred zrcalom i ličila svoje lice: usne, jagodice, čelo i obrve. Zabavljena tim poslom, razgovarala je sa Suzanom, koja se čudila njezinoj ličilačkoj vještini. Pred Sofijom bijaše desetak posudica raznih ličila i prašaka. Suzani pričinilo se Sofijino lice veoma smiješnim dok joj bijaše jedna obrva žuta, a druga crna.

— Jesu li skupa ta ličila? — upita Suzana.

— Jesu. Ja trošim oko dvadeset forinti svaki mjesec za sve te masti — pohvali se Sofija i prevuče kistom donju usnicu, koja se živo zarumeni.

— To je skupo!

— Ah, molim vas! Ja poznam mladu djevojku, kako se ono kaže iz čestite obitelji, kojoj sam otac naručuje iz Pariza, molim direkt iz Pariza, najskuplja ličila. Tu gospojicu možete vidjeti svaki dan u Ilici.

Već bijaše posve mračno kad je Suzana otišla od Sofije. Sofija, oblačeći se, još je u hodnik za udovom nešto šapnula, a Suzana joj važno kimnu. Pol sata zatim brzala je Sofija Ilicom, pa unišla u kuću gdje stanovaše doktor Martin Nikolić i pokuca na vrata njegove sobe.

Doktor se Martin usupne kad stupi u sobu udova Sofija s radosnim posmijehom na licu, pruživ mu desnicu kano kakvom starom prijatelju.

— Dragi doktore, vi se čudite što me u ovaj sat vidite u svojoj sobi! Eto, eto, uprav je sedam sati! Oprostite. Molim vas, sjednite, molim vas. I ja sam umorna. Strašne brige: imam parnicu, da, da, nekakva baština, umro mi stric u Beču, molit ću vas za savjet...

— Mene? Zar ne biste mogli potruditi do koga odvjetnika? — upita ju doktor.

— Ali molim vas, sjednite! — silila ga udova sjednuvši na divan. On sjede također na divan. Povukavši ga zatim za rukav kaputa, naglo ga upita: — Što ste rekli: komu odvjetniku? Zar niste vi odvjetnik?

— Nisam, gospođo.

— Uh, u vašoj je sobi veoma vruće? Dozvolite da svučem kabanicu.

— Molim.

Udova svuče kabanicu, skine šešir, pa sve baci na doktorovu postelju. Bila je odjevena u tamno-crvenoj svili. Sjednuvši opet na divan, počne mu govoriti o svojem stricu koji da je umro u Pešti.

— U Beču, gospođo. Tako ste prije rekli.

— Da, imate pravo. Ali molim vas, vi još niste odvjetnik? — čudila se udova, približivši mu se malko na divanu.

Svaki bi čas raskolačila svoje velike svijetle oči, gledajući ga živo i uzbuđeno, nagnuvši glavu nad zatiljak. Naglo bi zatim prevrnula oči, izbočila velike grudi, pa bi se uozbiljila, a onda iznenada prsnula u smijeh, pripovijedajući mu kako ona pozna neke veoma uplivne ljude, koji bi zastalno ispunili svaku njezinu želju. Ona se dražesno smijala njegovoj zabuni.

— Vi dakle ne znate, što ja želim? — upita ga, protegnuvši vrat.

— Ne znam...

— Ja želim da postanete što prije odvjetnikom. Jeste li me razumjeli? — nasmiješi se Sofija veoma ljubezno i opet mu se malko približi. — Dragi doktore, treba da me slušate! — zaprijeti mu nježno kažiprstom i pogleda na sat, na zidu.

Zatim svrne malo-pomalo govor na Darinku, te mu stane govoriti da pozna njezinu tetu Suzanu, onu smiješnu ženetinu, groznu vješticu, koja hoće da se uda. Sofija se glasno nasmije.

— Dragi doktore, ja vam za stalno znam da neće Suzana dati ni novčića svojoj nećakinji ako se vi s njom vjenčate. Zar vi mislite da nije tako?

— Darinka je siromašna djevojka — kimnu doktor.

Sofija mu reče da pozna krasnu i mladu djevojku, veoma bogatu, te da bi njoj, Sofiji, drago bilo kad bi se i on, doktor, s njom upoznao. — Eh, lako bi to bilo da ste, dragi doktore, kod mene na stanu, jer ta djevojka dođe kadšto k meni. Njezini su roditelji veoma uplivni.

— Kako se zovu? — porumeni doktor.

— Veoma ste znalični! To vam sada ne mogu reći. Dragi doktore, promislite, radi se o vašoj budućnosti! — uzdahne udova, položi mu svoju desnicu na rame i opet pogleda na sat.

Sad je već sjedila uz njega tako da bi im se koljena kadšto dotakla. Naglo mu je govorila kako će mu lijepo biti kad bude imao svoju odvjetničku pisarnu i mladu i bogatu ženu. On bijaše smućen i uzrujan. Uljuljan svojim sancima, vidio je kako se dižu njezine bujne grudi, kako se sjaji njezina bijela put, i osjećao na svojem licu njezin topli dah. Pred njim na stolu bila je svjetiljka odozgor zastrta, pa je Sofijino lice bilo u ljupkoj sjeni. Ta elegant-

na gospođa pričinila mu se velikodušnom zaštitnicom, koja je u njegovu čednu sobu i u njegovo pusto srce donijela nadu, utjehu, svjetlost. Glas joj bijaše sladak i topao, a svijetle smeđe oči prepune sućuti i iskrenosti. Ljubezno mu se smiješila, razdragano je gibala svoja pleća, a kadšto bi malko zadrhtala, kano da ju je preletio neki čudni srh. Njezina se je put upravo sjajila, te on gledaše bijele ruke, krasno počešljanu glavu, svilenu skupu haljinu, a sve je to u njem probuđivalo neku veliku i bolnu čežnju za bogatstvom. Sva soba bijaše puna miomirisa; nešto opojna i omamna širilo se oko doktora, čudno mu je brujilo u glavi, silna pohlepa za užitkom stezala mu srce. Bijaše čil, zdrav, u naponu mladosti, a duha slaba. Sva njegova snaga bijaše u kostima i žilama. Dok mu je govorila kako ga čeka lijepa budućnost, on je vidio pred sobom ženu, nju, Sofiju, ubavu udovu, pa se je smiješio blaženo i požudno, ni ne opaziv kako mu je udova položila svoju ljevicu na rame, a desnicom uzela njegovu desnicu.

Bilo je uprav osam sati, kad se naglo otvoriše vrata doktorove sobe, u koju stupi Suzana, držeći Darinku za ruku.

Darinka osta na pragu. Njoj nasuprot bili su doktor i Sofija. Kad su se vrata otvorila, udova Sofija opazi djevojku i vješto vrisnu, te se, kano prestrašena, stisnu na doktorova prsa, obavivši mu ljevicu oko vrata. Doktor naglo ustane, naslonio se rukama o stol i spustio glavu na prsa. Sofija je hinila najveću zabunu.

— Gospodine doktore, oprostite nam što smo došle k vama ovako kasno. Htjela sam vas nešto upitati, reče udova Suzana oštrim glasom i važno pogleda Sofiju.

— Izvolite?... — usili se doktor Martin Nikolić, svrnuvši oči na presenećenu Darinku.

— Ništa, ništa. Doći ćemo možda drugi put — nakloni mu se Suzana.

Darinka, zapanjena, blijeda i drhtava, pogleda doktora, zadrhta jače, pokrije oči rukama, pa se naglo okrene i posrne u taman hodnik. Suzana se jošte jednom nakloni, pa pođe za djevojkom.

Sofija, ostavši sama s doktorom, reče mu:

— One će žene pomisliti da sam vaša ljubovca.

Doktor slegne ramenima, a Sofija se glasno nasmije, pa sjede opet na divan.

— Vi ste smrtno zaljubljeni u Darinku. Dragi doktore, nemojte tajiti! — zaprijeti mu Sofija prstom.

— Smrtno?... — osmjehnu se doktor gorko.

— Ah, muškarci! Svi ste jednaki! — opet zaprijeti udova prstom, gledajući ga milo.

— Darinka je za mene mrtva! — kimnu doktor, zapali smotku i sjede na divan uz udovu Sofiju.

— Kako je bezobrazna ta Suzana, banula je u sobu a da nije pokucala na vrata! — izusti tiho udova, pa odmah doda: — Što su htjele od vas u ovaj sat?

— Ne bih uistinu znao.

Sofija je znala po što su došle Suzana i Darinka u doktorovu sobu, jer je ona svojom rukom napisala ono pismo koje je Darinka isti dan ujutro primila. Ono je pismo glasilo: »Gospojice! Vi ste glupa djevojka jer ljubite doktora Martina Nikolića, koji misli samo na hiljade vaše tete Suzane. Doktor je velika hulja. Njegova je ljubovca sada udova Sofija Pristićka, a vi ju možete naći kod njega, u njegovoj sobi, večeras u osam sati, ako pak ne večeras, koji drugi dan. Čuvajte se dakle doktora Nikolića. Vaša iskrena prijateljica.«

Suzana je dovela Darinku u doktorovu sobu da se uvjeri koliko je istine u pismu.

Udova Sofija mrzila je svaku pošteni ženu, svaku čestitu obitelj, jer su joj bila zatvorena vrata takovih obitelji. Da se osveti, pisala je svaki dan po koje bezimeno pismo, sad ovoj gospođi, sad onoj, potvarajući njihove muževe, kojima je opet pisala da su im žene nevjerne. Neke su obitelji bile sprvine smućene radi tih gnusnih Sofijinih listova, nu kasnije, kad se je saznalo da ih ta udova piše, svatko se je smijao.

Sofija i doktor, sjedeći na divanu, opet se ljubezno razgovarahu. Udova mu reče da joj nije umro stric, da nema nigdje na svijetu strica, te da je k njemu došla samo radi neke bogate djevojke. Roditelji te djevojke da traže dobru »partiju«.

— Ja sam prijateljica njezinih roditelja, pa bi mi drago bilo da djevojka dobije vas, jer bi imala čestita muža. Ima tu i poteškoća; djevojka je naime Židovka, te se stoga bojim da će se roditelji suprotiviti. Vidjet ćemo, dragi doktore. O, lako vama! Čim otvorite odvjetničku pisarnu, onda ćete vi govoriti: ovu, hoću, ovu neću.

Udova je neprestano lagala, držala mu ruku, smiješila se slatko i živo gledala u njegove oči. Bijaše mu veoma ugodno kad mu je gladila ruku svojom punanom desnicom, glatkom kano da je najmekša svila.

— Kako je lijepa vaša ruka! — dahne doktor i stisne joj desnicu.

Sofija mirno zirne na njega i obori oči. On ju požudno gledaše nekoliko hipa, a onda joj iznenada obavije desnicu oko ramena i privine ju na svoja široka prsa.

— Doktore... — zadrhta udova, odmakne se od njega, snuždi se, prigne glavu nad prsa, izvadi brzo rubac iz džepa, pokrije oči i stane tiho jecati.

Doktor se usupnuo. Žao mu bijaše što se je prenaglio.

— Nisam znala da ste takav čovjek. Tako me vi malo štujete! Dakako, o meni se ružno govori u gradu, a vi ste to čuli. Ah, gadni jezici! Doktore, što vi o meni mislite?... Ja sam pošteni udova, ja šivam cijele dane i noći haljine, a o meni se govori!... Da, ja štedim, pa se mogu obući malo pristojnije, a imam još i koju stotinu od pokojnoga muža. Vi ste me uvrijedili... — jecala je udova tiho.

— Molim vas, gospođo, oprostite...

— Nikada! — reče udova, ustane s divana, pritisne rupcem oči, pa obuče kabanicu.

— Smijem li vas pratiti do vaše kuće? — upita doktor ponizno.

— Kako ću sama kući? Već je deset sati. Molim vas, pratite me.

Idući llicom sve do svoje kuće, udova Sofija nije izustila ni riječi. Kad budu pred vratima, opet ju umoli doktor neka mu oprost. Ona mu poda desnicu i reče: — Ja sam ogorčena, nu dođite sutra kad zanoća k meni da se porazgovorimo što mi je učiniti, kako biste što prije dobili odvjetničko mjesto. — Doktor obeća da će doći. Vraćajući se llicom, pomisli kako svijet nepravedno sudi, kako mogu zlobni jezici okaljati ime čestite žene. Prije nego je usnuo, zadnja mu misao bijaše: kako je čestita ta udova!

IV

Bilo je oko podne, krasan ožujski dan. llicom šetalo se mnogo svijeta na prisojnoj strani. Illustrissimus Rubinić hrlilo je nekamo rubom pločnika, pognute glave, malko zguren. Odmatao je i namatao na kažiprst desnice tanku svilenu vrpču svoga »cvikera«, koji je vrtio pred zamišljenim licem.

— Sluga ponizan, illustrissime! — pozdravi ga na uglu Jelačićeva trga doktor Martin Nikolić.

Rubinić pridigne glavu, udari korak nase, pa stane jedan hip, i osovi se.

— Servus, amice! Kako ste, dragi prijatelju? Čestitam vam iz dna duše! Čestitam, dragi odvjetniče! — nakloni se Rubinić, podavši mu desnicu. Doktor Nikolić htio mu zahvaliti, ali nije mogao jer je illustrissimus odmah nastavio, uzevši ga pod ruku: — Veoma me veseli, dragi prijatelju. Dakle odvjetnik i javni bilježnik u našoj ravnoj Slavoniji! Gle, čuo sam da ste se vjenčali pred malo dana! Dragi doktore, čestitam vam, iskreno čestitam! — reče illustrissimus toplim glasom, otežući svaku slovku i stupivši pred njega da mu se nakloni i da mu opet poda desnicu. Martin mu zahvali smeteno, a illustrissimus uze ga opet pod ruku, pa nastavi, šecujući: — Dobro ste učinili da ste se oženili. Samo u krilu obitelji može se naći prava sreća! Poznam vašu gospođu. Krasna žena, divna žena! Čujem da je uprav ženijalna. Dragi amice, Sofija znači: mudrost! Bravo, doktore! Dakle u našu ravnu Slavoniju! — digne illustrissimus ruke, pa ih raširi kano da mu hoće pokazati veliku ravnicu.

— Bolje je i u manjem gradu nego da budem vječnim perovođom.

— Amice, ja sam »uložio sav trud« da što prije postignete svoj žuđeni cilj — ustvrdi Rubinić, položi si ruke na prsa, nagnuvši glavu nad desno rame.

— Zar mi ne vjerujete? — upita, odskočiv dva koraka natrag.

Martin reče da vjeruje i zahvali mu na trudu. Rubinić mu stisne desnicu, krene na trg brzim koracima, a kad je odmaknuo kojih dvadesetak koraka, okrene se i poviče Martinu, raskriljenih ruku: — Dakle u našu ravnu Slavoniju!

Doktor mu se nakloni, a illustrissimus mu prijateljski mahne rukom, pa pohrli dalje, malko zguren i pognute glave.

Sva se besposlena gospoda u Zagrebu razgovarahu o vjenčanju doktora Martina Nikolića sa udovom Sofijom i o vjenčanju Milana Mirkovića sa udovom Suzanom. Oba su se para vjenčala potajno, uvečer, poslije šestog sata. Milan se je prije ženio od Martina. Suzana je kupila lijepu novu kuću na kraju grada i zapisala je svomu mužu, pridržavši sebi pravo uživanja. Osim te kuće, bilo je još imetka u novcu, nu Milan nije za to znao. Darinka nije izustila ni riječi kad joj je teta kazala da će se udati za svoga stanara. Djevojka bijaše uvijek tiha; podučavala je francuski kano prije i ugibala se svakomu znanцу. Nekoliko je puta tiho plakala u svojoj postelji. U kući nije se za nju ni znalo, jer je uvijek bila u svojoj sobi. Teta je nije više grdila, nego ju često zaklinjala neka zaboravi doktora, i tješila ju i obećavala joj da će joj naći »dobru partiju«. Milan bijaše jako ljubezan s djevojkom, koliko je Suzana dozvoljavala.

Doktor Martin preselio se k Sofiji desetak dana nakon one večeri kad su Suzana i Darinka banule u njegovu sobu. Nitko ga nije vidio kad se selio, osim Mirkovića, s kojim se bio susreo na stubama. Milan se uvijek ugibao Martinu jer ga je ubrajao među »usijane glave«, među »individue« pogibeljne javnom poretku. S Darinkom nije Martin nikada više govorio; kad bi se susreli na stubama ili na ulici, porumenio bi i plaho pozdravio, a ona bi drhtnula i svela drugamo oči.

Doktor Martin, čim je došao u novi stan, još se je jače uvjerio da je svijet zloban, da se ne žaca bacati blato i na najčestitije žene. Udovu Sofiju obuzela je neka grozničava radinost. Kad bi doktor došao kući, uvijek bi ju našao pri poslu, pa mu se tužila da ju bole oči od neprekidnoga šivanja. Pokazivala mu sad ovu, sad onu haljinu, a to je sve sama skrojila i sašila za neke odlične gospođe. Te su haljine bile njezine. Martin se je divio i pripovijedao udovi što je čuo o njoj govoriti, kako su se neki ljudi u kavani hvalili da ih je »ljubi-

la« i kako su je neki drugi ljudi upravo »infamno« ogovarali u gostionama, na ulici, svuda. Udova je slušala njegovo kazivanje tako žedno i skromno i nedužno kano da ga i ne razumije. Sada se je odijevala jednostavnim haljinama tamne boje. On je štovao tu prezrenu udovu, koja je radila dan i noć, koja bijaše s njim ljubezna poput najbolje sestre. Prvi dan, kad je došao u novi stan, htio se je šaliti, htio se je »približiti« udovi, nu odmah je razabrao da je pred njim poštena žena, pa je ugasio svoju strast u prvom zametku. Sofija bijaše stroga, ogradila se ogromnim bedemom čistoće, poštenja. »Bit ću vam prijateljicom, sestrom«, rekla mu je odmah prvi dan, kad mu je oprostila što ju je privinio na svoja prsa. Nekoliko dana kasnije kazivaše mu da se je posvadila s roditeljima one bogate Židovke, o kojoj mu je govorila u bivšem njegovom stanu, te kako je čula da roditelji one djevojke nisu bogati, kako se to u Zagrebu misli. On je sve vjerovao.

Opet prođe nekoliko dana, a udova umoli doktora Martina da bi s njom večerao. Martin primi ponudu. Sami su bili za stolom, veseli i zadovoljni kano dobra braća. Večera bijaše dobra i obilata, vino izvrsno, Sofija neobično ljubezna, pa bi mu svaki čas pritočila, a on je rado pio. Poslije večere sjedoše na divan. On je još ispio nekoliko čaša vina, jer ga je Sofija uvjeravala da ga neće boljeti glava sutradan, da je vino zdravo. Do desetog sata vidio je Martin nasuprot sebi pri stolu »sestru«, a zatim kad se je malko razigrao, milokrvnu prijateljicu. Oko pol noći popio je čaj, u koji mu je Sofija natočila mnogo ruma. To ga je razdražilo, zapalila mu se krv, te sjedeći uz Sofiju na divanu nije više vidio ni »sestru«, ni prijateljicu, nego je živo osjećao da mu je uz bok gojna udova. Slatkim je glasom šaputala Sofija da se boji njegovih očiju i nježno se otimala kad joj je htio poljubiti ruku. Raskolačiv oči, smučene i crvene, gledaše ju Martin požudno. »Prste k sebi!« kriknu udova prigušeno kad je iznenada provalila njegova strast. Još se nježno otimala. Zatim bijaše tako goropadan da je udova počela jecati pokrivši oči rukama. On ju tad umoli neka mu oprost, a ona zajeca jače i stisne lice u jastuk. Ramena joj drhtahu od jecanja.

— Vi me ne štujete, vi ste strašan čovjek...

— Gospodo, jošte ste lijepi! — dahne doktor i primi ju za desnicu.

Udova se ugrize za donju usnicu, pa izusti jetko:

— Vi ne znate što je ljubav. Ako sam vam mila, znate put...

— Vi ste mi uistinu mili.

— Ja ne bih plakala da ste vi moj zakoniti muž. Ja bih voljela umrijeti negoli okaljati svoje čestito ime. Da, ja sam poštena udova i biti ću do groba. Mi se nismo vjenčali.

— Ja ću se vjenčati kad dobijem odvjjetničko mjesto — reče doktor i iscijedi čašu nadušak.

— Poznam ja neke uplivne gospođe, te bi možda mogla...

— Već ste mi govorili o tim gospođama...

— Sutra ću dvije posjetiti. Meni bi bilo drago da dobijete mjesto. Ako biste u prvi mah trebali koju hiljadu forinti, ja ću vam posuditi.

— Kako ste plemeniti! Gospodo, ako dobijem mjesto vašom pomoći...

— Što hoćete reći? — prigne udova naglo glavu i pogleda ga uzbuđeno, preplašeno.

— Vjenčat ću se s vama.

— Ne šalite se! — dahne udova prigušeno i vješto zadrhta.

— Ne šalim se.

Dva, tri hipa živo se gledahu, zatim pane doktor na koljena i umoli drhtavim glasom:

— Gospodo, jedan, samo jedan poljubac.

— Ne! — odsiječe udova strogo.

— Gospodo...

— Već je kasno. Ja ću leći. Idite u svoju sobu. Razgovarat ćemo sutra.

Martin ustane, pogleda ju umolno i prezavo, kano ukroćena zvijer, pa se uvuče u svoju sobu, potisnut oštrim pogledom udove, koja stajaše uz stol, visoka i jaka, osovivši se gordo.

Pol sata zatim spavao je doktor Martin kano zaklan. Kad se popeo na svoju postelju, glasno reče sam sobom: kako je čestita!

Sutradan oko podne zovnu udova Sofija doktora Martina u svoju sobu. Na sebi je imala jednostavnu crnu haljinu. Sa crnog šešira spustila je gustu bijelu koprenu preko lica, sve do brade. Stojeći posred sobe, reče doktoru:

— Idem k onim »uplivnim« gospođama, o kojima sam vam jučer govorila, noćas, kad ste bili onako zločesti.

— Oprostite gospodo...

— A znate li kamo ću jošte? Vi me gledate? Čujte, ja idem k grofu Albinu Sternklasterhausenheimu. On je veoma bogat...

— K njemu idete? — prekinu joj doktor riječ u čudu.

— Da, k njemu. On je veoma uplivan, on pozna svu visoku gospodu. Ja sam se s njim upoznala pred tri mjeseca, kad mu je iz Galicije došla sestra u Zagreb. Tri sam haljine sašila njegovoj sestri. Molit ću ga da bi pospješio...

— Plemenita gospodo! — zahvali doktor i poljubi joj ruku.

— Budite kod kuće. Domala, za jedan sat, vratit ću se — reče udova, pa izađe.

Doktor Martin bio je silno uzrujan. Šetao se sobom i gledao s prozora na ulicu, ne bi li opazio udovu. Ona se vratila kući oko jednog sata.

— Kakve ste mi glase donijeli? — upita ju Martin. Srce mu silno kucalo.

— Čekajte da malko odahnem! — odgovori udova i sjede na divan. — Kako sam se usopila! Bila sam i kod grofa. Obecao mi da će »uložiti sav svoj upliv«...

— Izvrsno! — uleti joj Martin u riječ.

— Grof želi s vama govoriti. Rekao mi da biste ga posjetili danas popodne oko petog sata. Ja se nadam da ćete dobiti odvjetničko mjesto.

Martin zahvali udovi na trudu što je ljepše znao, pa pođe na objed u neku malu gostionu. Oko petog sata uputi se k grofu Albinu, koji bijaše s njime veoma ljubezan. Od grofa vrati se brzo kući.

— Što vam je rekao grof? — upita udova posve mirno.

— Divan čovjek! — uskliknu doktor Martin. — Nismo dugo razgovarali. Pitao me da li sam oženjen, a ja sam mu odgovorio da nisam, nu da sam nakanio...

— Doktore!... — izlanu udova slatko i stidno obori oči.

— Rekoh mu da ću se s vama vjenčati. Grof mi je čestitao. Veoma vas je hvalio, a zatim mi je obecao, dao mi je dapače ruku, i zadao poštnu riječ da će sve učiniti da što prije dobijem odvjetničko mjesto. Nu nagovarao me da se najprije vjenčam, jer da ću tada mirno živjeti u svojoj obitelji, da neću zalaziti u gostione gdje se sakupljaju »usijane glave«. Rekao mi je baš ove riječi: »Ako se vjenčate, brže ćete dobiti mjesto jer će vaše vjenčanje, vaš sretni brak biti neko jamstvo da ćete se okaniti ludih agitacija. Kad ima čovjek obitelj, treba da se opameti.«

Udova je slušala Martina pognute glave i uvjerala se da je grof Martinu govorio kako ga je ona naučila kad je bila kod njega, isti dan o podne.

— Draga gospođo, vjenčat ćemo se što prije — reče Martin i sjede uz nju.

— Vi ste veoma nagao. Promislite dobro... — šaputaše Sofija.

Jedan sat se razgovarahu o svojem vjenčanju, o krasnoj budućnosti. Neki nježni stid udušio je njezin glas dok mu šaputaše s pritomljenim zanosom kako će sretno živjeti, kako će ona biti blažena uz njega. Ugodno razdragan, tim šaputanjem, htio ju je poljubiti, nu ona se je dražesno branila.

— Draga Sofijo, samo jedan poljubac. Zar niste vi sada moja zaručnica?

— Jesam, ali poljubac je velik grijeh. Oh, zaklinjem vas, štujte me! Strpite se do vjenčanja. Kad se vratimo iz crkve, dozvolit ću vam da me poljubite. Dragi Martine, zaklinjem vas svetim čuvstvom ljubavi, koja plamti za vas u mojem srcu, da me ne napastujete. Svečano vam prisizhem da se vaše usnice neće dirnuti moga lica dok budete samo mojim stana-rom! — zavjeri se udova i održa riječ.

Martina obuze neki sveti strah pred tako silnom čistoćom, pred ženom kojoj bijaše čast i poštenje najveće blago na svijetu, prava svetinja.

Petnaest dana zatim vjenčali su se potajno, uvečer, a dva dana nakon vjenčanja dobio je doktor Martin odvjetničko mjesto negdje u Slavoniji. U onoj varoši umro je javni bilježnik, pa je Martin dobio i njegovo mjesto. Sofiji nije bilo pravo što će se preseliti iz glavnoga grada u nepoznatu malu varoš. Bijaše bijesna na grofa Albina, koji se bio okoristio prvom prilikom da ju skinje sa svoga vrata, da ju što više udalji od svoje kese.

Mladenci ostaše dva tjedna u Zagrebu, da se malko naužiju gradskoga života prije negoli će u ravnu Slavoniju. Odmah poslije vjenčanja počela se Sofija šepiriti, digla je nos uvis, nadula se da pukne. Sada nije više šivala, nego se rastezala po kući, ličila se pred ogledalom svaki dan najmanje dva sata, a kad bi se našušurila i nakitila, uzela bi svoga muža pod ruku, vodila ga iz ulice u ulicu, s trga na trg, iz kavane u gostionu, da ga svakomu pokaže. Sav Zagreb bijaše je pun, svakomu je udarala u oči kano kakav šareni i ogromni oglas cirkusa. Šećući s mužem, lagano je skretala glavom, smiješila se posprdno i prezirno, puhala na nos i usta, kano da zapovijeda: »Ugibaj se prostoto, idem ja, doktorica Sofija Nikolićka.« Njezina bi nadutost malo spljasnula kad bi joj se pogled sukobio s pogledom koga staroga znanca, prijatelja. Tih je znanaca bilo mnogo, a bilo ih je iz raznih »društvenih slojeva«. Pogledi tih »prijatelja« prisilili bi ju da se sjeti prošlih dana, veselog svoga udovanja. Martin bijaše sretan; samo kadšto smučivahu ga neki čudni razgovori njegove žene. Nije mu bilo milo što ona uvijek ogovara mnoge gospođe, što ih spominje najružnijim imenima. Jednom ju je umolio da pusti u miru te gospođe, a ona se odmah razljutila, pa zabrazdila u najkrupnije nepodopštine, tvrdeći da je sto puta čestitija od onih mnogih »svetica«. Dok su njezina usta sipala najprostije riječi, Martin nije smio ni pisnuti. Tri dana poslije vjenčanja posjetio je s njom neku svoju rođakinju, činovničku udovu, koja je imala dvije kćeri. Sofija počne odmah govoriti o svojoj ljepoti, te kako mnoge gospojice ne mogu naći muža, a ona se eto vjenčala po drugi put s doktorom, koji je mlađi od nje, te kako će zastalno naći i trećega muža ako joj Martin umre. Gospojice, daleki Martinov rod, porumenješe i oboriše oči. Martin se snuždio. — Sofija ga vodila svaki dan na večeru u najbolje gostione, gdje se nadimala, kočila i prenavljala kod stola, glasno izabirala jela i vikala na konobare. Htjela je da ju svak vidi i čuje. Jedne večeri svirala je glazba u nekoj velikoj gostioni u llici. Sofija je malko zakasnila, hotimice, da se istakne, da ju svijet vidi kako dostojanstveno ulazi. Sjedoše gdje je još bilo mjesta, k stolu, pri kojem bijahu dva doktorova znanca i jedan natporučnik, čovjek veoma lijep, čvrst i

jedar. Opaziv Sofiju, taj se je časnik malko smeo, pridigao sa stolca i rekao svoje ime Martinu i Sofiji, koja mu se osmjehnula. Umalo zametnu se oko stola prijateljski razgovor, pa kucnuše se čašama. Veselo se pilo. Kad presta svirka, svijet se pomalo razide, nu Sofija ostane u gostioni sa svojim društvom. Na njezinu zapovijed naruči Martin nekoliko boca šampanjca. Sofija bijaše već veoma vesela i razigrana, a neprestano je još pila i sve jače bučila. Oko jednog sata otiđoše iz gostione ona dva Martinova znanca. S mladim parom bijaše sada samo onaj lijepi časnik. Na ženin mig naruči Martin opet dvije boce šampanjca. Piju i piju. Sofija stane hvatati natporučnika za ruke, govori mu nešto tajanstvena, sjeća ga tiho na slatka prošla ročišta i pogledava svoga muža, koji je zadrijemao. Lice joj bijaše razrovano, oči nabuhle i smućene. Kad joj udarilo vino u glavu, počne bulazniti, hvatati natporučnika za rame i siliti ga da pije. Jednom mu pak reče njemačkim jezikom: — Pij, dragi Arture! — U dva sata izađoše iz gostione. Sofija nije mogla hodati, sve se je oko nje ljuljalo. Svježi ju zrak posve omamio pa se sruši pred gostionom kano vreća vune. Martin ju i natporučnik digoše i uzeše ju svaki ispod jedne ruke, da bi ju kako do kuće doveli. Sofija iznenada udari u smijeh, u glasan grohot, što je daleko ulicom ječilo. Muž ju moli da bude tiha, a ona se smije sve jače i sviija se i previja kano da ju hvataju grčevi u utrobi. Martin i natporučnik na teškoj su mucu, vražjoj roboti. Vuku je i nose ju, a taj prizor gledaju pometači ulicâ i jedna nesretna žena, koja se je sama vrzla pustom llicom. Kad dovukoše pijanu Sofiju pred kuću gdje je stanovala, Martin otvori vrata pa htjede povući ženu u vežu. Ona mu se istrgne, objesi se rukama o vrat natporučnika Artura i uze nešto pentati. Martin zinu, a onda ju stane moliti drhtavim glasom da bi unišla u kuću. Sofija plete i mete, ipak se razumije kako nešto naklapa, da Artur stanuje u Mesničkoj ulici, ali da ne ide u njegov stan jer da je poštena udova. Časnik se napinje da ju dignu s pločnika u vežu, a ona se brani i mahnita njemačkim jezikom da ide s njim u Mesničku ulicu, da je on, natporučnik, njezin »fešer Kerl«, Pometači se glasno smijahu. Martin je uto uhvatio ženu za ruke, pa se s njom natezao da ju povuče u kuću. Sofija vikaše da je Artur uvijek »feš«, da je on njezin »picek« i neprestano kopitaše po pločniku. Natporučnik, da pomogne Martinu, gurne ju u leđa, a sramotna mu psotka pukne iz ustiju, tako da su se glasnije nasmiijali pometači, obaviti prašinom što se vijala u plinskom svjetlu. Sofija prasnu u silan grohot u veži, previja se, zatetura i sruši se na ploče. Martin zatvori vrata, priskoči ženi i odmah se uvjeri da je sam ne može odnijeti u prvi sprat. Mnogi se ljudi u kući probudiše. Martin nakani probuditi svoju služavku, ali u vežu stupiše vratar i vratarica, priskočiše mu u pomoć i odnesoše ju u njezin stan kano mrtvo tijelo. Dok su ju nosili, već su bile na stubama sve služavke one kuće. Bosonoge, u podsuknjama, raskuštrane kose, nagnute na ogradu stuba, držahu svaka svjetiljku u protegnutoj ruci i prigušeno se smijahu kad opaziše kako se vino osvećuje skupoj Sofijinoj haljini od crvene svile.

Sutradan oko podne, čim se probudila, počela je Sofija psovati svoga muža da je strašan »prostack«, jer da je drijemao u gostioni, u društvu da ju svuda »blamira«. Martin je šutio u prvi mah, a onda spomenu ime onoga časnika, da ju ubode. U zao čas po sebe! Sofija pobjesni, izgrdi ga što je grđe znala, pa zaplače, i jecajući mu razjasni da je malko previše pila, da je s natporučnikom samo šalu zbijala, jer je htjela da mu se osveti što joj je »bezobrazno« udvarao kod večere, dok je Martin drijemao. »Ti si svemu kriv jer si drijemao!« kriknu Sofija, pa mu uze tumačiti kako ju srce boli što njezin muž o njezinom poštenju sumnja. — »I ti još nećeš da me umoliš za oprostjenje?«... viknu Sofija. Martin je šutio, a žena mu počne drhtati i plakati: »Ubit ćeš me. Groznica me hvata. Ti si tiran! Moram leći u postelju. Ah, umrijet ću budeš li me tako mučio. Ti si krvolok!« — Kod objeda se pomi-riše, pošto joj je prisegao da je već nikada neće »blamirati«.

Tri dana zatim otputovaše u Slavoniju. Do kolodvora ih ispratiše Suzana i njezin mladi muž Milan Mirković. Sofija i Suzana tri se puta strastveno poljubiše.

Vraćajući se pješke u grad, pripovijedala je Suzana svomu Milanu da je Sofija pravi paklenski izmet, žena bez srama i stida. Da što bolje opiše svoju saveznicu, izgovorila je naglo oko dvadeset riječi, od kojih bijaše riječ »gnus« najmanje prosta. Milan, koji se bio prenajeo, nije slušao svoju ženu Suzanu, jer je objed sretno prokuhavao misteći već na večeru.

V

Grof Albin Sternklasterhausenheim šetao se laganim korakom po svojoj prostranoj sobi, pognute glave i straga prekrivenih ruku, razgovarajući s illustrissimom Rubinićem, koji stajao je posred sobe, sav u crnom odijelu. Grof šeće, a Rubinić skreće glavom za njim, premješta svoj »cilindar« iz desnice u lijevicu, napuhuje oba obraza i pogleda grofova leđa, kao da hoće reći: kakve li blune!

— A sada pređimo na drugo! — smrsi grof njemačkim jezikom, stane pred ogledalo, pogladi dugu i široku plavu bradu, koja mu je sizala gotovo do pasa, pa nastavi tiše: — Doktore, vi poznate gospođu Suzanu, koja se je pred nekoliko mjeseci vjenčala?...

— S Milanom Mirkovićem — uleti Rubinić grofu u riječ, nakloni se, što je dublje mogao, pa se osovi i silno se uozbilji, gledajući oštro u grofovo žuto i nabuhlo lice, u njegovo nisko čelo, na kojem bijaše krupnih nabora.

Grof, visok i krupan, opet se ušeta sobom pa, gladeći veliku glavu, očištanu do kože, stane pred Rubinića, upre mu sive oči u zabrinuto lice i reče:

— Doktore, vi ste komedijant! Da, vječni komedijant!

Rubinić se duboko nakloni i prevrne oči, pomislivši: »kakve li blune!« Grof se opet pogleda u ogledalo od glave do pete, pitajući:

— Dragi doktore, kako vam se sviđa moje novo odijelo?

— Izvrsno! — nakloni se Rubinić. — Da, izvrsno: crn kaput i bijele hlače! Divno, non plus ultra, jest, uzor prave, aristokratske finoće, elegancije. Molim, neka mi bude dozvoljeno da se divim...

— Vi dakle poznate Suzanu? Čujte: jučer je došla k meni da joj platim pet hiljada forinti. Mjenica. Moj žiro krivotvoren.

— Oh! — kriknu Rubinić, a lice mu se protegnu, cviker mu pane s nosa.

— Jest, krivotvoren. Što da učinim? — zinu grof a debela mu se donja usnica objesi.

— A zločinac?

— Jedna žena.

— Pardon! — nakloni se Rubinić duboko.

— Vi ju poznate: Sofija...

— Žena odvjetnika i javnoga bilježnika doktora Martina Nikolića. Veoma talentirana, ženijalna žena! — izusti Rubinić naglo i snuždeno obori oči.

— Što vi mislite?...

— Da se plati Suzani mjenica. Molim, moje smjerno mnijenje. Suzana ne bi šutjela. Neugodno!... — zguri se Rubinić.

— Prokleta žena!

— Sofija?

— Da. Ah, moje hiljade!...

— Spustimo nad prošle dane gustu koprenu! — uzdahne Rubinić i raširi ruke, kano da spušta veliku koprenu na pod.

— Poznate li, dragi doktore, Suzaninu nećakinju? — upita grof tiho i važno žmirucne očima.

Rubinić se malko ustupnu na to grofovo pitanje. Bio je porumenio. Pritajiv svoj bijes, odgovori mu suhim glasom.

— Ne poznajem je.

Grof ga mrko pogleda, opet se ušeta sobom, a koji hip zatim stupi u sobu sluga i najavi:

— Gospođa Suzana Mirković!

— Doktore... — nakloni se grof Rubiniću, kimnuvši mu da može otići.

Rubinić se duboko nakloni, pohrli prama vratima i srazi se na pragu sobe sa debelom Suzanom.

— Pardon, madame! — ispriča se illustrissimus odskočiv na stranu.

Suzana ne izusti ni riječi, nego ga promjeri mrkim pogledom, kano vjerovnik dužnika. Rubinić se sav zguri i stisne, pa naglo vijugnu iz sobe. Gospođa Suzana prezirno se za njim okrenula, a onda uzdahnula: »ah, taj čovjek!« Njezina je haljina bila od tamnozelene svile, nakićena crvenim čipkama, i uska oko koljena; na ogromnom joj šeširu od žute slame bila je sila šarena cvijeća i veliko nojevo pero, što joj je padalo na zatiljak. Kako bijaše vruć dan početkom srpnja, debele kaplje znoja ispraše joj na nekim mjestima na licu »poudre de riz«, kojim se je omučila ne samo po licu nego i po vratu. Otkad se je Suzana vjenčala s Milanom Mirkovićem, počela je više trošiti na haljine, trsila se da se pomladi, da zamete što je više mogla tragove kud je prošao zub vremena. Htjela je da bude što ljepša pred svojim mladim mužem, koji nije smio nijedne druge obožavati. Nikada nije ona govorila o svojem mužu a da se ne bi pohvalila: »Moj me Milan obožava.«

Stupivši pred grofa Albina, izvadi iz džepa mjenicu, pa mu upilji oči u lice. Nekoliko se časova gledahu, a onda reče Suzana tiho, pokazavši prstom grofov potpis:

— Opet sam došla, jer se nadam da ću dobiti svoj novac. Ja ponizno molim... samo pet hiljada.

— To nije moj potpis. Molim sjednite. Ja ću vam, gospođo, dati te nesretne hiljade. Molim... — pokaže joj grof divan, veoma ljubezno...

— Kada? — upita Suzana i sjedne.

— Još danas, odmah, nu molit ću vas prije za savjet... Vi ste veoma pametna gospođa! — nasmiješi se grof, sjedne joj nasuprot, pa joj počne pripovijedati da njegova sestra u Galiciji treba učiteljicu za svoju kćerku. — »Sestra mi piše, moli me da joj nađem učiteljicu, pa vas stoga molim da mi budete na ruku jer možda vi znate za koju gospojicu u Zagrebu«...

— Trebalo bi, da promislim... — šanu Suzana smeteno.

— Ja ću otići u Galiciju u mjesecu rujnu, znate, na svoje imanje gdje mi je sestra. Oh, dosadno je na imanju! Ja ne čitam rado jer me oči bole, a bez čitanja mi je još dosadnije. Uči-

teljica, koju bih doveo svojoj sestri, mogla bi mi čitati novine, koju knjigu, da, da, poslije večere, kad bi vremena imala. Što velite na to?...

— Moja je Darinka veoma naobražena djevojka. Da s njom govorim?... — upita Suzana pogledav mu živo u oči.

— Vaša Darinka? Krasna djevojka! Ja sam baš na nju mislio. A bi li ona htjela u Galiciju? Ostala bi tamo sa mnom dva mjeseca, pa bi se mogla vratiti u Zagreb ako joj se ne bi sviđalo na mojem imanju — govorio je grof drhtavim glasom.

— Ah jadna moja Darinka! Nikoga nema na svijetu osim mene! — uzdahnu Suzana.

— Govorite s njom. Budite uvjereni da će joj biti kod mene dobro.

— Zar vam se uistinu sviđa? — upita Suzana tiho i obori oči.

— Već sam vam više puta govorio da mi se sviđa, da mi je uistinu mila.

— Darinka je sirota; treba misliti na stare dane... Molim, koliko bi dobila na mjesec ako pođe u Galiciju? — upita Suzana stalnim glasom, pogledavši ga oštro. Po čelu izbijahu joj sitne kaplje znoja.

— Koliko?... Moja je sestra imućna gospođa... — nasmiješi se grof i sklone oči na svoje šiljaste cipele od laka.

— Dakle?... — dahne Suzana.

— Ja mislim da ste zadovoljni sa dvije stotine forinti...

— To je premalo! — uleti mu Suzana u riječ.

— Premalo? Moja sestra ima samo jednu djevojčicu, a ta neće vašoj nećakinji zadavati velike brige.

— Razumijem... — kimnu Suzana i čudan joj posmijeh nakrivi usne, promjerivši grofa od glave do pete.

Sad se stanu pogađati. Suzana ni da čuje, ogradila se nehajem i tiho se skašljivala, tvrdeći neprestano da je Darinka najljepša djevojka u Zagrebu. Grof bi se zamislio, kano da nešto računa.

— Tri stotine — ponudi napokon. Suzana pristane, pa uze tumačiti da je Darinka neiskusna djevojka, da bi mogla izgubiti svoj novac, te kako će najbolje biti ako grof pošalje Suzani svaki mjesec dvije stotine i sedamdeset forinti, a preostatak, od tridesetak forinti, neka slobodno da djevojci. Darinka će biti posve zadovoljna s tom mjesečnom nagradom. Tako dok bude Darinka s grofom u Galiciji, a kad se vrati u Zagreb, Suzana će doći k grofu, pa će se s njim sporazumjeti. Grof pristane na sve i poda Suzani desnicu. Zatim je govorila Suzana opet o onoj mjenici, pa spomene i Sofiju, ženu odvjetnika Martina, te pripovjedi grofu da je Sofija pred koji dan bila u Zagrebu, da je pošla u neku glasovitu kupelj, da uvijek putuje. Grofa nije zanimao taj razgovor.

— Molim vas, gospođo, da biste što prije govorili s Darinkom. Samo pametno, mudro!

— To je moja briga. Oh, krasne li djevojke! Molim da bude gospodin grof djevojci — zaštitnikom, pravim ocem, jer je svijet pokvaren. Ja sam uvjeren da će gospodin grof paziti na djevojku... Ja ću još danas s njom govoriti, stoga mislim da već sadašnjim danom počinje...

— Vi mislite, gospođo...

— Htjela bih da mi se isplati svota od dvije stotine i sedamdeset forinti već danas, za prvi mjesec, jer moj »rad« počinje današnjim danom. Svaki je početak težak, a meni bi drago bilo da se Darinka što prije upozna... sastane s gospodinom grofom.

— Gospođo, hoćete li sutra k meni?

— Ako mi bude moguće. Ja stanujem sada u svojem vinogradu.

Još se nekoliko vremena razgovarahu o djevojci, a onda nabroji grof Suzani pet hiljada dvije stotine i sedamdeset forinti. Oboje bijahu zadovoljni pa se veseli rastadoše.

Malo kasnije, oko podne, odvezla se Suzana u svoj vinograd. Nedaleko od Zagreba kupila je vinograd da ugodni svomu mužu Milanu. U lijepoj kućici, povrh ceste na zelenom brežuljku, sretno je sada živio Milan sa svojom iskusnom ženom, koja ga je brižno gojila, i trsila se da mu što ljepše bude. Da nije bilo Darinke u kući, njihova se sreća ne bi nikada pomutila. Kadšto bi posjetili Milana neki prijatelji iz Zagreba, pa se jelo i pilo do zore, nazdravljalo se »velevrijednoj i dičnoj« domaćici, koja se rastapala od miline. Suzana nije bila sada škrtka kao prije, te je često govorila: »hoću da se barem sada naužijem života, kad nisam za prve mladosti!« — Sa njezinog brežuljka bijaše krasan vidik na Zagrebačku goru i na savsku dolinu.

Suzana je mrzila iz dna srca svoju nećakinju, jer je ta djevojka bila i mlada i lijepa, i jer je opazila kako se Milan za njom požudno ogledava. Jednom se Suzana iznenada dovezla iz Zagreba u vinograd, te je zatekla svoga muža u Darinkinoj sobi. Bilo popodne, a Milan pripit, pa je ružno napastovao djevojkicu. Kad je Suzana stupila u sobu, Darinka je plakala. Suzana stane psovati na svoga muža, a još jače svoju nećakinju, kojoj se zgrozi da će ju protjerati iz kuće jer da je ona, djevojka, kamen smutnje. Muž se i žena pomiriše.

Kad se je Suzana dovezla od grofa u svoj vinograd, zovnu k sebi Darinku, koja se tomu pozivu malko začudila, jer teta nije s njom progovorila cijeli mjesec dana ni jedne riječi. Suzana joj uze ljubezno pripovijedati kako joj je našla izvrsno »mjesto« kod grofa Albina, kako će s njim početkom rujna na njegovo imanje u Galiciju i kako će tamo imati sve u kući, kano kakova grofica, i još k tom »krasnu« plaću: trideset forinti mjesečno: Zatim je hvalila grofa, a napokon zaključila nježno i slatko: — Drago dijete, lijepa si, mila i naobražena, a grof ima za stalno mnogo prijatelja, pa će ti on naći »dobru partiju«. Ako budeš pametna, tko bi znao kakova te sreća čeka! A dakako, velika sreća jer ćeš doći među bogate ljude, među grofove i barune! Uh drago dijete!... Srce mi puca od boli... da, da, meni bi najmilije bilo kad bi te mogla uvijek imati pred očima, nu mogu li ja uništiti tvoju budućnost? Zar bi se ja mogla suprotiviti tvojoj želji?.. Jest, vidim ti na licu da te veseli što ćeš s grofom u Galiciju. Ah, slatka moja Darinka, ti mene ne ljubiš kako ja tebe, jer da me ljubiš, ti bi plakala što ćeš se rasti sa svojom dragom tetom...

Suzana nije dalje mogla, pa pokrije oči rupcem. Darinka, spustivši glavu na prsa, bijaše tiha, nu drago joj bijaše što će iz Zagreba u Galiciju. Zar nije u Zagrebu doživjela velikih razočaranja, koja joj zališe srce čemerom?

Nakon tjedan dana posjetio je grof Albin Suzanu u vinogradu, gdje je ostao nekoliko sati. Nježno se i ljubezno razgovarao s Darinkom; pripovijedajući joj o svojem velikom imanju u Galiciji, uvjeravajući ju da će joj u Galiciji biti ljepše negoli u Zagrebu. U kratko vrijeme grof je tri puta došao u vinograd, a Suzana bi ga ostavila nasamu s Darinkom, te bi on vrludao sa stasitom djevojkicom po brežuljku. Razgledavahu dražesnu okolicu, a djevojka, uvijek mila i čedna, pripovijedaše mu kako se zove onaj brijeg, pa ono selo, kako se Sava savija i druge stvari. Grof bijaše uvijek otmjen i prijazan. Uvijek ju je molio da mu kaže put, da ide pred njim strmenitim puteljcima po brežuljku, a ona, laka kao pero, skakutaše pred njim, gipka i dražesna. Grof promatraše tada njezin krasni stas i jedra ramena; svu bi zaokupio požudnim pogledom.

Jednom je grof Albin umolio Suzanu, Darinku i Milana da bi se s njim odvezli nekome velikašu u Zagorje na objed. Suzana i Milan zadržtaše od radosti kad je to grof kazao. Kakvo veselje u kući! Suzana se obukla u najljepše haljine, nametala je na sebe sve svoje zlato, gospodski se počestljala i omučila vrat i crnomanjasto lice. Njoj i Milanu bijaše pri

srcu kano da plivaju u moru sreće kad su se vozili u Zagorje grofovom kočijom. Grof je sam držao uzde. Suzana je ponosno sjedila, i dostojanstveno kimala seljacima glavom, koji ponizno otkrivahu svoje glave pred gospodom. Kod velikaša, grofova prijatelja, ostali su do pol noći. Deset su sati sjedili, pili i jeli. Svi odrasli članovi velikaške obitelji, muško i žensko, svi se natjecahu tko će više odlikovati dražesnu Darinku, jer su svi bili uvjereni da će ona biti učiteljicom u kući Albinove sestre i da će čitati grofu Albinu novine na njegovom imanju u Galiciji. I Suzani, kano »uglednoj«
gospođi, svi iskazivahu veliko štovanje. Milan, Suzanin muž, bio je ravnateljem stola. Bio je blažen kad mu je kod večere rekao grof Albin: »Trsit ću se da postanete plemićem za zasluge na gospodarstvenom polju, jer sam vidio kako je vaš vinograd divno uređen.« U pol noći, da se udobnije odvezu put Zagreba, smjestiše se u dvije kočije. Grof Albin umolio je velikaša da mu posudi jednu kočiju. U prvu sjedoše Albin i Darinka, a u drugu Suzana i Milan. Vozili su se dobrom cestom sad među brežuljcima, sad rubom šumica, sad čistinom. Bijaše lagodna ljetna noć, a čarobna slika noći svaki se je čas mijenjala. Tamo uz podnožje šumovita brjega dizala se magla nad nekim potokom kano duga i blijeda srebrna crta i gubila se u sivoj daljini u mrk prodol. Sjajna bi mjesečina čas samo poškropila kočije kroz grane hrasta, a čas zatim oblila bi ih posve svojim tihim sjajem. Zelene livade, guste šumice, kano tajnoviti otočići po velikoj ravni, pa njive sa žutim klasjem, sve se je naglo izmjenjivalo i uzmicalo, a sve one šarene boje nisu se oštro isticale kano po danu, nego se lagano stapljahu jedna u drugu, protkane, podušene i ublažene sjetnim sjajem mjeseca. Kad bi se prva kočija pomalo uspinjala strminom, slušala bi Darinka onu tihu i jednoličnu glazbu šturaka, onaj njihov turobni noćni poj, koji se je čuo sa svih strana.

Darinka bijaše nevesela kad je sjela u kočiju; rastužila ju usiljena, neiskrena prijaznost one velikaške obitelji, te je uprav čeznula za samoćom, za svojom sobicom u vinogradu. Do nje sjedio je u kočiji grof Albin, a kako je bio pripit, često bi udarila njegova glava o njezino rame. Neko je vrijeme šutio, a onda je počeo govoriti djevojci kako će veselo živjeti u Galiciji, pa joj uzeo ruku i upitao: — Zar se vi mene bojite? — Djevojka se smutila i nije znala što bi mu odgovorila. Zatim joj počne laskati da je najljepša djevojka u Zagrebu, da mu je mila, a ona se preplaši njegovih očiju i stisne se u kut. Grof nije znao što govori, jezik mu je bio težak, vino ga posve svladalo. Kad su bili na vrhu jedne strmine, htjede ju grof poljubiti. Darinka viknu kočijašu da stane, i obrani se od grofa. Konji koraknu još desetak puta, a kad budu na ravnoj cesti, uzdrža ih kočijaš. Darinka skoči iz kočije. Grof ju je molio da bi se vratila u kočiju, i neka mu oprostí jer da je odviše pio, nu djevojka neće da čuje. Domala eto kočije sa Suzanom i Milanom, koji je spavao. I njega je vino svladalo. Suzana opazi Darinku na cesti, čudi se, pa pita što se dogodilo.

— Ja se neću voziti s grofom — odgovori joj Darinka odlučno.

— Ali molim vas, gospojice!?... — propenta grof iz kočije.

— Što, ti se nećeš s grofom?... — usupnu se Suzana.

Dugo se vremena prepirahu, konačno zaključí Suzana:

— Ti si prava guska! Ako se je grof malko našalio, neće te pojesti. Sjedni k Milanu, a ja ću se voziti s grofom.

Tako i učiniše, pa krenuše dalje. Darinka, sjedeći uz Milana, tiho zaplače. Milan je još spavao; glava bi mu klonula sad lijevo, sad desno, protezao se u snu da se što bolje smjesti. Najednom spusti glavu na Darinkino rame i uhvati joj se oko vrata desnicom, a to razljuti djevojku pa ga odrinu od sebe. Milan se na to probudi, zinu i promuca: — Ti?! A gdje je moja Suzana?

— Teta se vozi s grofom — odgovori mu djevojka srdito, nu žao joj bijaše što ga je gurnula, kad je razabrala da je nije htio ogrliti.

Milan opet usne. Njegova debela Suzana nije imala mira u prvoj kočiji jer je grof Albin veoma raskalašen. Suzana se branila, ljutila se, smijala i hihotala, i molila ga neka se ne šali, neka bude pristojan. Grofa napokon utuče vino, spusti glavu na Suzanino krilo i tvrdo usnu.

Kad dojuriše kočije podno Suzaninog vinograda, izvuče se Suzana tiho iz kočije, a zatim probudi svoga muža. Jedna kočija odjuri u Zagorje, a druga u Zagreb s grofom Albinom.

—

Sutradan bijaše Suzana vanredno ljubezna s Darinkom nagovarajući ju neka ne bude divlja s grofom, neka mu oprostí što ju je htio poljubiti, jer nije znao što radi. — Što ćeš, drago dijete, udarilo mu vino u glavu. Ali, napokon, da te je i poljubio... no, no, ni to nije najveći zločin! Ja znam da te grof štuje...

— Teto, što to govoriš? Da me je poljubio!... — zgrozi se djevojka i briznu u plač.

Suzana ju uze tješiti. Svaki ju je dan nagovarala neka ne bude djetinjasta, te neka bude ljubezna s grofom. Djevojka bijaše tužna i mučaljiva, i sva bi zadrhtala i probljedila kad bi ju saletjela neka strašna misao. »Ne, nije moguće da moja teta... izlanula bi tiho, ali ne sve što je mislila, jer se bojala grozne misli.

Suzana je u to vrijeme posjetila tri puta grofa Albina. — Jedno popodne odvezla se s Milanom u Zagreb. Kad ju je Darinka upitala: »hoće li se vratiti do noći?« ona je odgovorila da hoće. Bijaše to koncem srpnja.

Darinka je čekala svoju tetu sve do jedanaestog sata u noći pred kućom, napokon ode u svoju sobu u prvi sprat, jer bijaše uvjerenjena da će teta prespavati u Zagrebu. U sobi uze u ruke neku knjigu i sjedne uz otvoren prozor, protegnuvši noge i spustivši glavu na oslon stolice. Na knjigu i na Darinkin bijeli doramak, lijepo izvezen i napet nad bujnim grudima, padalo je svjetlo svjetiljke koja je bila na stolu iza njezine glave. Na sebi je imala ljetnu suknju svijetlopepeljaste boje. U sobi i vani bijaše grobna tišina, zrak ukočen i olovan, omarna sparina. Na zapadu dizahu se tmasti oblaci: kadšto bi u daljini slabo sijevnulo, pa bi se za jedan hip razabrale okićke glavice u mračnoj noći. Istočno nebo bijaše još vedro, sjaj zvijezda pomućen vlažnim zrakom. Darinka je čitala nekoliko časova, onda je spustila knjigu na krilo, uronivši u tužne misli, koje su joj dva tjedna morile srce. Bolno se nadimahu njezina prsa, i stisla bi ramena i koljena, i sva bi se zgrčila od teških misli. Pritišćući rukama glavu, zadrhtala bi i uzdahnula, a lice bi joj probljedjelo i uznojilo se u jedan mah, kano da ju nešto ubolo u srce. Kad bi ju gorka bol minula, klonula bi na stolici i zatvorila oči. Tada joj bijaše kano da čuje tetu Suzanu kako nešto šapće grofu Albinu. Na tu misao naglo bi se trgla, pridigla na stolici, rasklopila velike crne oči, obazrela se prestravljeno po svojoj sobi, i opet bi ju obuzela velika tuga, pred sobom bi vidjela neku strašnu bezdanicu osjećajući se samom na svijetu, zapuštenom. Svjetlo svjetiljke bivaše sve to slabijim.

Darinka je opet spustila glavu na oslon stolice, pa se smirila i zatvorila oči, kano da sniva. Na njezinom sumornom licu podrhtavaše svaka žilica, a tako i po vratu; tjeskoba na zavoju usnica pomalo je stala iščezavati, cijelo se lice upokojilo, ruke joj padale u napust niz bedra. Lagano je disala. Na bijelom licu još se vidješe tragovi tuge, nesanice i plača. Oko jagodica nestalo joj rumenila. Pred njezinim duhom redali se svi događaji, sjećala se svoje ljubavi, zagrljaja i cjelova, pa ju obuze čežnja za životom, i mlado joj tijelo zadrhta. Djevojka se naglo prenu, mahnu zdvojno rukom i tiho i tužno izlanu: »sve je to minulo!« Očaj joj zgrči lice i uzvine gornju usnicu. Prestravljena, gledajući u pod, prignula je gla-

vu, i najednom sleti ju strašna misao: »Čemu da živim?« šapnu, pa pokrije oči rukama, nasloni glavu na prozor i zaplače.

U daljini muklo je tutnjila grmljavina. Darinka je nakon dugog plača ustala, svukla se, ugasila svjetiljku pa se opet naslonila na prozor. Noć bijaše mračna, crna kao crnilo. Munja sijevnu u oblaku, koji bijaše sakrio Okić, a bliži dio savske ravnice iskoči iz mraka. Darinka je vidjela topole, vinograde, cestu, neke kuće, te Savu kako se je za njih zazele-njela. Zrak bijaše jošte ukočen, mrtav, nu nešto hladniji. Opet sijevnu munja i za jedan hip žarko osvijetli Darinkinu glavu, bijelo lice, gola jedra ramena, oble i zagrljaste ruke, snježne, krasne djevojačke grudi, s kojih bješe spala košulja, dok je djevojka bila naslo-njena na prozor. Zagrmi, pa nastat tišina. Darinka osluhuje da li se teta vozi kući. Sve ti-ho. Zatvori prozor, i popne se na postelju. Već je jako grnilo; svaki bi čas napunila mu-nja Darinkinu sobu svojom žarkom svjetlosti kroz rupice zastora. Darinka upali svijeću. U malo čas zašumi oko kuće vjetar, velike kaplje prasnu o prozore. Darinka je slušala oluju i opet plakala, pomislivši na tetu i na grofa Albina. Kad je najjače oluja bjesnjela, otvore se vrata Darinkine sobe.

— Tko je? — upita djevojka.

— Ja sam, gospojice — reče služavka.

— Što želite?

— Lijepo molim da biste ustali jer je došao k nama onaj gospodin grof s velikom plavom bradom. Zatekla ga oluja na putu — sasu služavka.

Djevojka se trže u postelji, zamisliv se malko.

— Recite mu da spavam.

— On želi s vama govoriti.

— Recite mu da sam bolesna.

Darinkin glas drhtaše. Kad služavka ode, skoči ona s postelje da će zatvoriti vrata klju-čem, ali se u taj mah pomoli na vratima grof Albin. Darinka brzo skoči na postelju i ugasi svijeću.

— Zar već spavate, gospojice? Strašna oluja. Baš me na putu zatekla. Gospojice, oprostite, da, nisam mislio da ste već u postelji. To je smiješno, gle, već ste u postelji! Bio sam kod prijatelja u Zagorju. Izvršno vino! Žao mi je što niste bili sa mnom. Dakako, vaša teta... oh, mudra žena, zar ne, ona je u Zagrebu? Izvršno vino, znate ono crno. Ja sam mislio da ću ranije otići od prijatelja, nu čaša za čašom... Ovdje je tamno, bih li zapalio svijeću? Molim vas da se ne ljutite... strašno grmi i kiši, da se ne ljutite što sam amo došao. Vaša teta zna, to jest, ona je u Zagrebu, ali ovdje je tamno.

Grofu se zapleo jezik. Stojeći posred tamne sobe, ljuljao se neprestano, kano da je na lađi, na uzburkanom moru. Kad bi munja sijevnula, Darinka bi vidjela njegovo podbuhlo lice i dugu bradu. Ona se stisla k zidu i pokrila do brade. Grof koraknu k postelji, pa se opet počne ispričavati što je došao onako kasno, u noći. Nekako nađe šibicu i upali svijeću; Darinka zadrhta i stisnu se jače u kut. Nije mogla progovoriti ni riječi, samo ga prestrašeno gledala. Grof ju upita zašto se toliko boji njega, koji ju neizmerno ljubi, pa nastavi kako će sretno živjeti na imanju u Galiciji. Kad se naslonio na njezinu postelju, ona ga odrinu i vrisnu prestravljenom: — Oh, majko!

— Umirite se, gospojice. Vi me tjerate iz kuće? A što će reći vaša teta? Dakako, zatekla me je oluja. Dakle vi nećete sa mnom u Galiciju? Vi ste ludo dijete, a ja vam opet velim da vas ljubim. Bit ćete sretni, imam znanca, upravitelj moga imanja nije oženjen, on je

dobra partija za vas. Što se bojite? Ja nisam pijan... — Sad se opet naslonio na postelju i uhvatio djevojku za ruku.

— Ostavite me! — prestravi se Darinka.

— Ljubim vas...

Djevojka skoči s postelje, da će uteći iz sobe, ali ju on uhvati oko pasa. — Umirite se, ne bojte se — veli grof i hoće da ju sruši. Nekoliko se časova uzalud borila Darinka, napokon se istrgnu iz njegova naručja, pograbi jednu stolicu, digne ju uvis i skoči u kut sobe. Strast, požuda i vino upališe grofovju krv, pa istisnu bijesno kroz zube:

— Ja vas ljubim, vi ste moja. Ne ludujte!

Djevojka ga oštro gledaše držeći stolicu nad svojom glavom. Grof hoće da navali, nu Darinka zamahnu stolicom. On se sretno ugne udarcu, odskočiv korak nase. Sad pobjesni još jače i hrapavim glasom će:

— Ja vas ljubim, ja hoću da noćas ostanem u ovoj sobi. Suzana vam je dala onaj novac, još ću vam dati, zar vam teta nije rekla? Da, tri stotine mjesečno, ali još ću vam dati. Ako se bojite svoje tete, ludo ste dijete, jer ona zna da sam sada kod vas. Vaša teta zna, jer, skrbi se za vašu budućnost...

Darinka se zgrozi na grofove riječi. Jedan se čas skamenila, kano da ju je grom ošinuo, a onda joj se lice očajno i grčevito preobrazi, kriknu, ruknu nešto, a grozan joj smijeh nakrivi usne. Grof nasrne na djevojku, pijan i grozničav, a ona zamahnu stolicom, udari ga po glavi, tako da se je zateturao sve do zida. Djevojka pograbi svoje haljine, nu on ju zaskoči, pa se stanu natezati po sobi. Darinka dozivaše u pomoć, ali je služavka nije čula jer je zadrijemala u kuhinji prizemno. Vjetar je jošte jako šumio. Grofovo lice bijaše okrvavljeno. Djevojka se opet istrgnu iz njegovih šaka, odrinu ga svom snagom od sebe, pobere suknju i doramak pa uteče iz sobe. Grof da će za njom, ali se sruši na dnu stuba pred vratima kuhinje.

Darinka je već pobjegla iz kuće u vrt, pa u vinograd, gdje se je brzo obukla. Razgledavši se nebom, sađe onako bosa strmim puteljkom na cestu, koju ravno presiječe, a kad bude na ravnici s druge strane ceste, potrči što je brže mogla, gazeći vodu. Časak bi sustala u bijegu, uzdahnula, pa bi opet potrčala. Sve više približavala se niskom šikarju. Na jednom stane: iza šikarje čuo se šum vode. Djevojka pritisne srce rukom, uzdrhta, pa se prošulja kroz šikarje. Pred njom je sada Sava, što se je razlila na drugoj strani po niskoj obali. Samo na istočnom obzorju bilo je još oblačno, a povrh onih oblaka dizao se uštap. Darinka stajaše na visokom savskom nasipu, pognute glave, spustivši ruke niz bedra, mrtvo, očajno. Mjesečina je tužno rasvijetlila cijelu tihu okolinu; tamo preko vode stršile su vrbe, malo niže bijeljeo se savski prud, kano kakav otočić uz obalu, a Sava je naglo strujila, mrka u sjeni, zelena na mjesečini. Valovi se sredinom zapljuskivahu, naglo se sustizahu, vrteći se na mjestima poput vira. Sva ona široka voda hrlila je muklim šumom, svijajući se na sto načina, pjeneći se u čudnim kruzima, posuta amo-tamo srebrnim ljuskama mjesečine. A kad bi munja sijevnula tamo u daljini, na istočnom obzorju pod uštapom, Sava bi se zalaštala svijetlom zelenom bojom, pod kojom kano da se rastezahu neke duge bijele utvare, hrleći niz vodu. Darinka klekne na rub nasipa, sklopi ruke pred bijelim licem i podigne umolne oči put neba. Voda je tiho pljuštala među vrbinjem, što se je spuštala s nasipa u nju. Djevojka ustane, pogleda još jednom nebo, zvijezde i planine, pa opet klekne na rub nasipa, pokrije oči rukama, zadrhta i sagne se nad vodu... U noćnoj tišini začu se očajan krik i jak pljusak pod nasipom. Hip zatim izdigoše se u struji uz nasip iz duboke vode Darinkine bijele ruke. Voda se je malko zapjenila na onom mjestu u struji, nad širokom je Savom zadrhtalo mrko i zeleno svjetlo, kad je u daljini munja sijevnula.

Sutradan čitalo se u novinama, da je grof Albin Sternklasterhausenheim pao s konja i da se je ranio na glavi. »Liječnikovo je mnijenje da se rana može ubrojiti među lake ozljede.« Tako se čitalo o grofu Albinu, a o djevojci ni riječi. Dva tjedna kasnije našli su Darinkino tijelo neki pastiri. Samo su neki ljudi u Zagrebu znali da se je Darinka utopila, jer su Rubinić i njegovi prijatelji učinili sve što su mogli da novine ne pišu o tom događaju. I novine nisu pisale. Suzana je svakomu pripovijedala da je njezina »mala« Darinka otišla u Berlin, da ju je zaveo neki trgovac. Svaki bi put, kad bi o tome govorila, pokrila oči rupcem i tužno uzdahnula: »Ah, mladost, ludost!« Suzana je sretno živjela sa svojim ugojenim, mladim mužem i bila je veoma »uvažena i ugledna gospođa«. — Godinu dana nakon Darinkine smrti otišao je grof Albin na svoje imanje.

VI

Bilo je oko Božića, a kruta zima da ti se dah ledi na brku. Putovi bijahu tvrdi, snijeg je škripao pod nogama. Savskom ulicom skitala se visoka žena, blatna i crvena lica, u drošnjavim haljinama, poderanih cipela. Nije imala šešira, nego je omotala glavu i pleća otrcanim vunanim rupcem. Već je unoćalo. Ona se skitala ulicom, ugibala se gradskim strazarima, a mahala glavom radnicima, vojnicima i trhonošama. Neko se je vrijeme razgovarala s jednim pometačem ulica, nu taj ju je čovjek izgrdio i rekao joj da ima samo deset novčića, a to da on treba za rakiju. Žena s poderanim cipelama bijaše gladna. Već dva dana nije okusila ništa topla. Dugo se ozirala, samotnom ulicom, a onda pođe u jedan dućančić, gdje je popila čašicu rakije. U tom dućančiću bilo je radnika. Ona je svakom namigivala. Sve uzalud. Strašan ju je glad morio, u želucu je peklo. Kad je otišla iz dućančića, opet stane lutati najsamotnijim ulicama. Sve uzalud. Ružna je, kost i koža, lice puno žutih ljaga i lišaja, nos crven i debeo, odijelo blatno i rastrgano. Jedan pijani vojnik, koga je zaustavila, odrine ju od sebe i reče: — Ti gnus! — Opet se skitala. Sve uzalud. Bila je stara, prevalila je pedesetu godinu, iz usta zaudaraše joj rakija. Želudac joj se strašno, bolno stezao. Sretna bi bila da joj je tanjur tople juhe, komad kruha, ali velik komad! Gladna je, a oštar sjever brije, nos joj se ledi, ne može da miče prstima. Svud led i snijeg. Užasno je to. Jadna patnica! A eno kako su zamagljeni svi oni prozori na lijepim gospodskim kućama. U onim sobama gdje se puši na stolu topla večera, da, u onim sobama bit će vruće. Jadnica se skiće, pa stane pred lijepom kućom i zagleda se u zamagljene prozore. Još malo i odbit će deveti sat. Jadnica drhtaše, cvokotaše zubima. »Bih li pošla k Suzani? Neće me valjda protjerati«, pomisli Sofija, udova odvjetnika i javnoga bilježnika doktora Martina Nikolića. Da, udova. Njezin je muž bio tri godine odvjetnikom i javnim bilježnikom, a kad je pronevjerio nekoliko hiljada, kad je prevario nekoliko ljudi, bacilo ga u tamnicu na osam godina. Nakon treće godine preselio se iz tamnice u grob. Sofija, njegova žena, bijaše kriva što je postao zločincem, jer je rado putovala, živjela svake godine tri mjeseca u »glasovitim« kupeljima, trošila mnogo na haljine i na svoje »piceke«. Ona je tako zvala svoje ljubovnike. Svuda je htjela biti prva i bila je uvjerena da »igra prvu ulogu« u varoši gdje joj je muž bio odvjetnikom. Po smrti njezinog muža vjerovnici prodaše njezino pokuštvo, sve. Ona se preseli u Zagreb, gdje padaše svakim danom sve niže i niže. Gdje su ju poznavali, nije mogla dobiti stana. Nekoliko je puta odlučila da će se ubiti, nu opila bi se i zaboravila na svoju odluku. Kad joj se navršila pedeseta godina, glad ju češće posjećivaše, pa bude stoga dvorkinjom, »bedinericom«, kako se ono u Zagrebu kaže čistom hrvaštinom. Kad bi u jednoj kući pomela sobe, pošla bi u drugu da

opere tanjуре, a u svakoj je kući krala, pa su ju stoga gonili. Jednu je godinu živjela s nekim trhonošom, koji bi ju svaki dan natukao. Više je puta bila zatvorena radi krađe. Napokon se stala skitati po noći najsamotnijim ulicama.

»Bih li išla k Suzani? Bile smo prijateljice, saveznice«, pomisli Sofija, uđe u kuću i odšulja se u prvi sprat, gdje se je širio miris iz kuhinje, miris pečenke. Sofija osjeti još jači glad, u njezinim očima muzne strašna svjetlost, usta joj se raskolače, nozdrve rašire. Pozvoni. Služavka otvori malo vrata.

— Što hoćete? — upita srdito služavka, kojoj su bile usnice masne. U ruci je imala komad pečena purana.

— Stanuje li ovdje gospođa Suzana Mirković? — izusti slabim glasom Sofija.

— Stanuje. Gospoda su kod večere — odgovori služavka — zagriže pečenku i naglo zatvori vrata.

Sofija se nasloni o zid da se ne sruši. Tresla se od gladi i studeni. Sađe zatim u vežu, pa se opet nasloni o zid, ne znajući kamo bi krenula. Bila je posve slomljena, nije se više mogla maknuti. Iza kuće bijaše veliko dvorište, a tamo na kraju velika suša, puna starih dasaka, greda, opeke i drugih stvari. Sofija se uvuče u tu sušu, u tu daščaru, sjede u jedan kut i sva se zguri i zgrči među daskama.

Sutradan oko podne izvukoše ju iz daščare mrtvu. Bijaše mokra, Kad je redarstvo upitalo i gospođu Suzanu da li pozna mrtvu ženu, začudila se Suzana tomu pitanju i odgovorila. »Kako da ju ja poznam? Takovih nesretnica ima jako mnogo na svijetu!«

1890.

Rječnik

amice (lat.) – prijatelju

apelacija (lat.) – žalba, priziv, prigovor

bedinerica (njem.) – spremačica

benissime (lat.) – izvrsno, jako dobro

Conversations-Stunde (franc.-njem.) – sat konverzacije

Danton, Georges-Jacques (1759-1794) – jedan od najutjecajnijih vođa francuske revolucije u početnoj fazi

feš (njem.) – lijep, pristao, elegantan, gizdav

fešer Kerl (njem.) – žustar momak, dobar momak

illustrissimus (lat.) – presvijetli, titula visoke gospode; **illustrissime** (lat.) – presvijetli! (vokativ)

impresario (tal.) – kazališni poduzetnik, organizator, menadžer

infamno (lat.) – podlo, nečasno, gadno, besramno

ličiti – ovdje: šminkati; **ličilo** – šminka, boja za lice

menčikov – vrsta jesenskog odn. proljetnog ogrtača (po ruskom knezu Aleksandru Daniloviču Menčikovu, 1672-1729, ministru Petra Velikoga i Katarine I)

nase – natrag, unatrag

non plus ultra (lat.) – nešto što se ne može nadmašiti, nedostiživo, nenadmašivo, izvanredno

omučiti se – pobijeliti se, napudrati se (izvorno: obrašnaviti se, od muka, brašno); **omučen** – zabijeljen, napudran

perovođa – niži službenik, pisar
poudre de riz (franc.) – rižin prašak, fini mirisni prah od rižina škroba koji se koristi za prahanje kose ili lica

prezav – oprezno, bojažljivo, plašljivo

rukovnica – muf, dio ženske toalete za grijanje ruku, najčešće od krzna

sprvine – isprva

Stunde (njem.) – sat

šarenica – šareni, višebojni tepih

trhonoša – nosač

usopiti se – zapuhati se, zadihati se

vanderček (njem.) – pehar iz kojega se pije naizmjenice, tj. koji putuje od gosta do gosta

zastalno – zasigurno

znaličan – radoznao

ženijalan (prema franc.) – genijalan

žirant (tal.-njem.) – mjenični jamac; **žiro** – mjenično jamstvo, garancija, obveza